

ifous
FOKUSERAR

**ATT UTREDA
NÄRVAROPROBLEM
I SKOLAN**

Sammanfattning av forskning
och en praktisk vägledning

UPPDRAG PSYKISK HÄLSA
Stockholms län

Ifous rapportserie 2020:3

Stockholm, maj 2020

ISBN: 978-91-985535-5-0

Författare: Malin Gren Landell

Redaktör: Karin Hermansson

Grafisk form & produktion: Per Isaksson

Ansvarig utgivare: Ifous

Ifous har på uppdrag av Uppdrag psykisk hälsa Stockholms län – en gemensam satsning för kommunerna i Stockholms län och Region Stockholm (ett samarbete mellan Storsthlm, Region Stockholm och NSPH Stockholms län) tagit fram forskningsöversikten och kan använda den i sina kanaler.

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att rapportens titel och årtal anges som källa. I övrigt gäller copyright för Ifous AB och Region Stockholm var för sig.

INNEHÅLL

Förord.....	5
Sammanfattning.....	7
Inledning.....	9
DEL 1: FORSKNINGSÖVERSIKT	13
Metod.....	14
Resultat	15
Diskussion	21
DEL 2: UTREDA FRÅNVARO FÖR ATT SÄTTA IN RÄTT INSATSER – EN PRAKTISK VÄGLEDNING	23
Närvaroproblem på tre nivåer.....	25
Utredning på gul och röd nivå.....	27
Kartläggning.....	31
Analys och bedömning	39
Återgivning och planering av insatser	41
Uppföljning och utvärdering – en del i att utreda	43
Reflektion och handling.....	44
Mall för strukturerat samtal.....	45
Bilagor	47
Tips på fördjupning.....	49
Referenser.....	51

FÖRORD

Varför kommer inte Lisa till skolan? Vill hon inte, får hon inte, kan hon inte eller vågar hon inte? Det finns många frågor att ställa när en elev är frånvarande och där de många olika svaren alla kräver sina specifika åtgärder för att göra det möjligt för eleven att komma tillbaka till undervisningen.

Skolfrånvaro är ett växande problem som ger konsekvenser för både individ och samhälle. Skolans roll när det gäller att arbeta närvarofrämjande, tidigt upptäcka signaler och i förekommande fall sätta in åtgärder är avgörande. Även om detta är en okontroversiell sanning är det inte helt lätt att genomföra i praktiken. De som arbetar i skolan vittnar ofta om att det saknas kunskap om hur man gör. För att kunna säkerställa att rätt åtgärder sätts in krävs kartläggning och analys av orsakerna till att en elev inte kommer till skolan. Hur gör man bäst en sådan kartläggning och vad ska analyseras? Vilka frågor bör ställas till vem och när?

För att ge vägledning i hur man kan genomföra kartläggning där orsaker identifieras och analyseras har Ifous på uppdrag av Uppdrag psykisk hälsa Stockholms län låtit genomföra denna forskningsöversikt. Den innehåller en sammanställning av relevant forskning inom området och syftar till att ge konkret, saklig och användbar information om kunskapsläget. Översikten innehåller också en vägledande del som ger kunskapsinformerade och tillförlitliga verktyg för att genomföra kartläggningar.

Forskningsöversikten är framtagen av Malin Gren Landell, psykolog, medicine doktor och tidigare särskild utredare med ansvar för utredningen *Att vända frånvaro till närvaro* som resulterade i betänkandet *Saknad!* (SOU 2016:94). Forskningsöversikten är granskad av Christina Stenhammar, forskarutbildad skolsköterska och verksamhetschef i Uppsala kommun.

Även om åtgärder måste vara specifika är det vår förhoppning att den generella kunskap och vägledning som presenteras i denna forskningsöversikt ska vara användbar för många i arbetet för att motverka närvaroproblem i skolan.

Stockholm i maj 2020

Marie-Hélène Ahnborg
VD Ifous

SAMMANFATTNING

Denna rapport har två delar vilka båda syftar till att stärka skolans arbete med att utreda närvaroproblem. Den första delen ger en överblick av den forskning som finns på området. Den andra delen är en praktisk vägledning som visar vilka moment som bör ingå i en utredning och hur de kan utformas.

Genom att systematiskt kartlägga orsaker till närvaroproblem ges bättre förutsättningar att sätta in rätt insatser. Det har saknats och efterfrågats ett nationellt stödmaterial för att utreda närvaroproblem. I rapportens praktiska vägledning beskrivs samtliga moment i utredningsprocessen: kartläggning, analys av materialet samt återgivning till elev och vårdnadshavare och slutligen gemensam planering för insatser utifrån resultaten i utredningen. Vägledningen tar upp metoder att använda sig av samt vad som är viktigt för att få ett underlag som möjliggör den fortsatta planeringen av insatser.

Forskningen rekommenderar att en utredning är multidisciplinär, vilket innebär att frånvaron ska undersökas utifrån flera perspektiv – pedagogiskt, psykologiskt, socialt och medicinskt. Utredningen ska också vara multimodal vilket betyder att information inhämtas från olika källor som elev, vårdnadshavare och skoldokumentation. För att utreda på ett hjälpsamt sätt behöver skolpersonal ha kunskap om risk- och skyddsfaktorer för närvaroproblem.

Utredningen behöver utföras brett och systematiskt vilket innebär att ställa frågor på alla riskområden – skola, individ, familj och kamrater eller andra sociala faktorer. Eleven och vårdnadshavares delaktighet är viktig både för att få ett bra underlag och för att stärka relationerna mellan hem och skola, vilket i sin tur lägger grunden för att hjälpa eleven tillbaka

i skolgång. Det är centralt att eleven känner sig lyssnad på i utredningen.

Forskningen på utredning av skolfrånvaro utgörs främst av internationella studier. Det behövs svenska studier på området och särskilt forskning som utgår från ett pedagogiskt perspektiv. Likaså behövs evidensbaserade arbetsmodeller och metoder som inkluderar samverkan kring utredning och insatser tillsammans med bland annat barn- och ungdomspsykiatri, barnmedicin och socialtjänst.

INLEDNING

Återkommande frånvaro från skolan är förenat med negativa konsekvenser för bland annat elevens måluppfyllelse och psykiska hälsa. Frånvaro innebär en risk för fortsatt frånvaro och tidig upptäckt av problemet är därför viktigt. Orsakerna finns ofta inom flera områden: i skolan, i hemmet, socialt och i svårigheter hos eleven. För att möta problemen på ett effektivt sätt är det avgörande att rätt insatser sätts in och en förutsättning för detta är att ta reda på vilka orsaker som finns i det individuella fallet. Därför krävs en systematiskt genomförd kartläggning och analys av närvaroproblemen.

För att stärka skolors arbete med insatser för ökad skolnärvaro har skollagen skärpts och betonar nu rektors skyldighet att besluta om utredning vid upprepad eller längre giltig eller ogiltig frånvaro för elev vid grundskola eller grundsärskola (skollagen 7 kap. 19a §). Detsamma gäller för elev inom gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan (skollagen, 15 kap. 16 §).

Den skärpta lagstiftningen har tillkommit mot bakgrund av att skolor i mycket stor

utsträckning sätter in rutinmässiga åtgärder som inte har koppling till orsakerna till närvaroproblemen i det enskilda fallet. Frånvaro är i princip alltid uttryck för andra problem, brister och svårigheter som behöver åtgärdas för en ökad närvaro. När insatserna inte grundas på systematiskt kartlagda orsaker riskerar de att inte ge avsedd effekt eftersom grundproblemen inte angrips. När insatserna å andra sidan blir framgångsrika bidrar det till att elev, vårdnadshavare och skolpersonal kan känna hopp om att det går att komma tillbaka i skolgång, få hjälp och må bra. Dessutom kan en väl utförd utredning bidra till att eleven känner sig sedd och förstådd. Om skolan inte tar reda på orsakerna till frånvaron utan sätter in en standardåtgärd, kan eleven känna att ingen lyssnar eller förstår.

Trots lagförstärkningen gällande utredning av frånvaro, är det vanligt att skolpersonal upplever att de saknar kunskap och vägledning i att utreda på ett systematiskt sätt. Det har fram till nu saknats praktisk vägledning som baserar sig på ett vetenskapligt underlag.

SYFTE OCH MÅLGRUPP

Utredning av frånvaro kräver särskild kunskap och ett systematiskt arbete. Rapportens övergripande syfte är att stärka detta, dels genom en översikt av forskningen på området och dels genom konkret och praktisk vägledning i hela utredningsprocessen.

Målgruppen är i första hand personal inom grundskola, grundsärskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola. Det kan vara skolledare och elevhälsans personal samt

pedagoger som arbetar med att främja skolnärvaro och hantera upprepad eller sammanhängande skolfrånvaro. Även personal inom socialtjänst liksom hälso- och sjukvård kan använda rapporten i sitt arbete med barn, ungdomar och familjer där det finns oro för problematisk frånvaro. Rapporten kan med fördel läsas av beslutsfattare och förvaltningspersonal inom utbildning men även socialtjänst samt vård och omsorg.

Det är en fördel om vägledningen görs känd för, och diskuteras med, lokala verksamheter som skolan samverkar med: barn- och ungdomspsykiatri, barnmedicin, första linjen och socialtjänst.

Rapporten pekar ut områden där det saknas forskning och kan i det avseendet även användas av forskare.

AVGRÄNSNING

Rapporten fokuserar forskning om kartläggning och utredning som specifikt avser skolfrånvaro. För kunskap och vägledning kring

annan kartläggning inom skolan, till exempel utredning av kränkningar, tillgänglig lärmiljö, social situation eller inlärningssvårigheter hänvisas till skrifter som tar upp dessa områden på ett fördjupat sätt.

Den praktiska vägledningen tar inte upp hemkommunens och huvudmannens ansvar för skolpliktsbevakning. Huvudmän kan däremot använda rapporten för att ge stöd till enheter- nas arbete att enligt skollagen utreda upprepade eller längre frånvaro.

DISPOSITION

Rapporten består av två delar. I den första delen presenteras en sammanställning av forskning på metoder och tillvägagångssätt vid utredning av frånvaro. Den speglar vad forskning- en har studerat och är tänkt att ge skolpersonal en karta över vilken forskning som finns, och vad som saknas.

Rapportens andra del är en praktisk vägledning som utgår från forskning och beprövad erfarenhet. Vägledningen beskriver hur ett systematiskt utredningsarbete kan genomföras. Den går igenom hela processen från att kartlägga till att analysera underlaget samt återgivning till elev och vårdnadshavare för att gemensamt planera insatser.

Till den praktiska vägledningen finns diskussionsfrågor och uppgifter att arbeta med. Tanken är att elevhälsoteam, skolledare och lärare ska kunna arbeta kollegialt med frågorna och uppgifterna för att utveckla arbetet med att utreda och förstå elevers frånvaro.

Rapporten grundar sig på den litteratur och forskning som finns om utredning av närvaroproblem. En modell som ofta används i forskningen på området, är *Response to Intervention (RTI)* och den så kallade Tiermodellen¹ (Kearney & Grazcyk, 2014). Den illustreras i form av en pyramid med insatser på olika nivåer. I den här rapporten ligger fokus på de två översta nivåerna i pyramiden. Pyramiden och RTI refereras till i en tidigare rapport utgiven av Ifous på uppdrag av Uppdrag psykisk hälsa Stockholms län, inom ramen för en läns gemensam satsning inom området psykisk hälsa.²

1 Det engelska ordet "tier" betyder "nivå" på svenska.

2 Rapporten finns att ladda ned här: <https://www.ifous.se/ifous-fokuserar-skolnarvaro/> eller <https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/stockholmslan/ny-forskningsoversikt-om-ungas-skolnarvaro/>

NÄRVAROPROBLEM

I den här rapporten används begreppet närvaroproblem. Bakgrunden är att det både nationellt och internationellt förekommer många olika begrepp och definitioner, och det saknas i forskningen om skolfrånvaro konsensus om vilka som bör användas.

I skollagen används termerna "giltig" och "ogiltig frånvaro". Som giltiga skäl för frånvaro räknas bland annat sjukdom, beviljad ledighet eller befrielse från undervisningen i enlighet med skolförfattningarna. Med ogiltig frånvaro avses frånvaro utan giltigt skäl från den obligatoriska verksamhet som anordnas. Huruvida frånvaro är giltig eller ej, är en bedömning som skolan gör. Att vårdnadshavare eller elev anmäler frånvaro betyder inte att den automatiskt är giltig.

När bland annat Skolverket (2008; 2010) och Skolinspektionen (2016) har genomfört nationella undersökningar av elevfrånvaro har *ogiltigt upprepad ströfrånvaro* (enstaka lektioner eller skoldagar motsvarande 5–20 procent under minst två månader) och *ogiltigt sammanhängande frånvaro* (helt frånvarande under minst en månad) studerats.

Ett begrepp som har rekommenderats av den namnkunnige forskaren Christopher Kearney, är "problematiske skolfrånvaro" (Kearney, 2008). Den statliga utredningen *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera* (SOU 2016:94) utgick från Kearneys rekommendation och föreslog följande definition av problematisk frånvaro: "Frånvaro i sådan omfattning att frånvaron riskerar att ha negativ inverkan på elevens utveckling mot utbildningens mål. Det här innefattar all frånvaro, det vill säga både giltig och ogiltig frånvaro samt sammanhängande och upprepad frånvaro" (SOU 2016:94; sid 21).

Finns det oproblematiske frånvaro? All frånvaro kan potentiellt leda till problem för eleven. Men frånvaro som är giltig, tillfällig och

kortvarig kan betraktas som oproblematiske. Likaså kan även längre frånvaro vara oproblematiske om den beror på avgränsade, tillfälliga och särskilda omständigheter – exempelvis långvarig sjukhusvistelse – och om eleven ges undervisning på distans, sjukhusskola eller liknande.

Inom forskningen används ofta termerna *school refusal* och *truancy* vilka brukar översättas som skolvägran respektive skolk. Båda begreppen har en olycklig ton. Dels för att de förlägger problemet hos eleven och dels för att de antyder trotsigt respektive kriminellt beteende. De används dock i rapporten när det krävs för att återspegla det vetenskapliga underlaget som refereras till. Det förekommer även ett samlingsbegrepp – *school refusal behavior* – som omfattar både skolvägran och skolk (Kearney & Silverman, 1996). Det senare används ibland synonymt med problematiske skolfrånvaro (Kearney, 2016). Ytterligare ett begrepp som används i forskningen är *school withdrawal* vilket på svenska har översatts med "föräldrastödd frånvaro" (Backlund & Gren Landell, 2017). Nedan redovisas definitioner av de tre främsta begreppen inom forskningen (Heyne, m.fl., 2019).

Skolvägran (school refusal)

Eleven upplever känslomässigt obehag kopplat till skolnärvaro och är starkt motvillig till att gå i skolan. Eleven försöker inte dölja frånvaron för föräldrarna. Föräldrar har gjort rimliga ansträngningar för att få barnet att vara i skolan och deras inställning är att barnet ska gå i skolan och vara där.

Skolk (truancy)

Eleven är borta från skolan eller från lektion utan tillåtelse, enstaka lektion eller hel dag. Eleven kan vara i skolan men inte på lektion och delger vanligen inte frånvaron för föräldrarna.

Föräldrastödd frånvaro (school withdrawal)

Frånvaron beror på att eleven är hemma för att ge känslomässigt eller praktiskt stöd till en familjemedlem (ofta förälder). Föräldrar försöker att hålla barnet hemma eller gör små eller inga försök att få barnet till skolan.

I Sverige används ofta begreppet "hemmasittare". Det finns inte en vedertagen definition av detta. Dessutom är det ett mycket olyckligt begrepp. Det signalerar att närvaroproblem är en individfråga, att skuld läggs på eleven och det finns en risk att begreppet leder till att fokus ensidigt hamnar på långvarig och omfattande frånvaro.

Ett begrepp som används internationellt är *school attendance problems*, alltså närvaroproblem i skolan. Detta har valts som begrepp i denna rapport, eftersom det låter närvaron stå i fokus och signalerar att närvaro är målet att sträva mot. Dessutom är närvaroproblem ett övergripande begrepp som inte kan knytas till en viss teori eller paradigm.

KARTLÄGGNING OCH UTREDNING

I skollagen står att rektor ska besluta om utredning när en elev har upprepad eller längre frånvaro. Inom skolan används ofta begreppet pedagogisk kartläggning när till exempel behov av särskilt stöd utreds. Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) förklarar pedagogisk kartläggning som något lärare gör hela tiden som ett led i undervisningen.³

Kartläggning kan genomföras med hjälp av exempelvis screening eller diagnoser, observationer och utvecklingsscheman, intervjuer, samtal och självskattningar. En pedagogisk utredning, menar SPSM, är en insats som görs om kartläggningen inte förklarar varför en elev inte utvecklas mot utbildningens mål. En

pedagogisk utredning innebär att kartlägga och dokumentera en elevs förmågor och färdigheter, styrkor och svårigheter samt att utreda elevens lärmiljö såsom faktorer på grupp- och organisationsnivå.

Med utredning avses i den här texten hela processen från beslut om utredning till att kartlägga, analysera materialet från kartläggningen, återge resultaten till elev och vårdnadshavare samt planera insatser utifrån analys och bedömning. I utredning av frånvaro bör det ingå både ett pedagogiskt, socialt, medicinskt och psykologiskt perspektiv även om skolans uppdrag främst är pedagogiskt (SKOLFS 2012:34).

FÖRÄLDER OCH VÅRDNADSHAVARE

I lagstiftningen som rör utredning av skolfrånvaro används begreppet "vårdnadshavare". I den forskning som ligger till grund för rapporten används dock begreppet "föräldrar". För de läsare som inte arbetar i skolans värld är det ofta obekant att prata om "vårdnadshavare", som känns mer formellt. I praktiken handlar det vid en utredning av frånvaro om att inhämta information från de vuxna som finns runt barnet, vilka kan vara biologiska föräldrar, styvföräldrar och familjehemsföräldrar. I denna rapport används främst "föräldrar" i forskningsöversikten och "vårdnadshavare" i den praktiska vägledningen.

3 SPSM frågor och svar, publicerat 8 november 2019. <https://www.spsm.se/stod/fraga-en-radgivare/fragor-och-svar/fragor-och-svar/finns-det-nagot-standardiserat-material-for-pedagogisk-utredning/>

DEL 1: FORSKNINGS- ÖVERSIKT

Forskningsöversikten inleds med en beskrivning av den metod som använts för att ta fram relevanta studier till rapporten. Därefter redovisas resultatet av de forskningsstudier som har identifierats. Redovisningen inleds med en genomgång av förhållningssätt, arbetssätt och metoder som bedöms vara lämpliga för skolans utredningsarbete. Denna del avslutas med att redovisa metoder som inte bedöms vara lika relevanta att använda för skolpersonalen, utan är tänkta att användas av behandlingspersonal, men som likväl kan vara bra att känna till.

METOD

Syftet med forskningsöversikten är att ge en överblick av forskningsläget vad gäller utredning av närvaroproblem.

Sökning har gjorts i följande databaser: Eric, PsycInfo, Scopus och PubMed.

Följande sökord har använts: school attendance problems, school absenteeism, truancy, school avoidance, school refusal, school withdrawal AND assessment, assessment methods, measurement, measures.

Även sökorden ”guideline”, ”practical guideline” samt ”screening” prövades tillsammans med ovanstående sökord men gav inga relevanta resultat.

Sökningarna har avgränsats till artiklar från år 1990 och framåt. Referenslistor i de funna artiklarna har också använts för att söka efter artiklar som eventuellt har missats i sökningarna.

I redovisningen av resultaten har artiklar utelämnats om de har bedömts ha mycket lågt värde för målgruppen. Exempel är instrument som avser mäta psykiatriska besvär vilket inte faller inom skolans uppdrag.

Artiklarna som ingår i rapporten har till största del fokuserat på skolvägran eller skolk (se definitioner, sida 11). Resultaten redovisas dock samlat som utredning av närvaroproblem. Detta för att göra rapporten mer användbar för svensk skola där skolfrånvaro inte differentieras i just de här typerna av frånvaro. Ytterligare ett skäl är att det inte finns konsensus inom forskningen att använda denna indelning, och inte heller konsensus kring kriterierna för skolvägran och skolk. Det finns studier som visar att begreppen skolvägran och skolk överlappar varandra (Heyne, m.fl., 2019).

RESULTAT

HUR SKA EN UTREDNING GÅ TILL?

Syftet med att göra en utredning är att förstå elevens frånvaro för att få en god vägledning av vilka insatser som ska sättas in. Av forskningsartiklarna framgår följande:

1. Skolfrånvaro är ett heterogent problem och utredningen behöver vara *multidisciplinär* och *multimodal* för att ge en förståelse för frånvaron i det enskilda fallet (Kearney, 2008). Multidisciplinär innebär att utredningen utgår från olika discipliner, det vill säga har såväl ett pedagogiskt socialt, psykologiskt och medicinskt perspektiv. Multimodal innebär att använda *olika metoder* för att hämta information och att den hämtas från *flera källor* som från elev, föräldrar och genom dokumentation från skolan. Informationsinhämtning från flera källor behövs för att få en så bra bild som möjligt. Det är centralt att ansträngningar görs så att elevens perspektiv får komma fram (Elliott, 2019).

2. De metoder som rekommenderas för kartläggningen är intervju, formulär, dokumentation från skolan, att föra dagbok i hemmet och att använda visuella metoder för att undersöka känslor (Heyne, King, & Tonge, 2004). Även information och dokumentation över vård och stöd som eleven eventuellt har fått från verksamheter utanför skolan, kan vara relevant att inhämta.

3. Av de olika metoderna är det framför allt formulär till elev och vårdnadshavare som har prövats vetenskapligt. I första hand har ett specifikt formulär utvärderats i flera studier av olika forskare. En genomgång av aktuella formulär följer längre fram. Några artiklar erbjuder en uppställning av metoder som kan användas för utredning (till exempel Kearney, 2003; Inglés m.fl., 2015; Strömbeck, m.fl. 2019) men det finns inte någon vetenskaplig jämförelse mellan metoder och inte en samlad rekommendation.

RISKFAKTORER OCH ORSAKER

För att få fram information som bidrar till att förstå hur frånvaro har utvecklats, behöver de som gör en utredning ha grundläggande kunskap om riskfaktorer för närvaroproblem (Gregory & Purcell, 2014). För en översikt av riskfaktorer, se bland annat SOU 2016:94 (s. 144 ff).

När det gäller att identifiera tidiga tecken och risker för att utveckla frånvaro finns en

översikt av faktorer, och vilka instrument som kan användas (Ingul, Havik och Heyne; 2019). Artikeln syftar till att hjälpa skolpersonal och vårdnadshavare att upptäcka risker för, och tidiga tecken på, skolvägran – exempelvis skolklimat, känsloreglering, tankemönster hos elev och skolövergångar. En nyligen publicerad artikel tar upp en modell kallad the Kids and Teens at School (KiTeS; Melvin, m.fl., 2019).

Modellen används för att undersöka risk- och skyddsfaktorer i relation till elevgrupper som inte har uppmärksammats så mycket i forskning och praktik, bland annat elever med intellektuell funktionsnedsättning (Melvin, m.fl., 2019).

Är riskfaktorer och orsaker olika ord för samma sak? En riskfaktor kan vara en orsak i det enskilda fallet men måste inte vara det. Riskfaktorer är framför allt viktiga att känna till i förebyggande arbete på skol-, grupp- och individnivå. När en utredning görs kan kunskapen om riskfaktorer vara en hjälp för att leta och identifiera orsaker till att frånvaron utvecklats i det enskilda fallet.

I slutet av rapporten finns tips på litteratur att använda för frågor kring riskfaktorer.

ÖMSESIDIG PÅVERKAN

Närvaroproblem beror nästan alltid på flera faktorer och de berör vanligtvis flera områden som skola, hem, kamrater och sårbarhet hos eleven (Skolverket, 2010). De olika faktorerna påverkar dessutom varandra ömsesidigt så att exempelvis försummelse i hemmet kan bidra till att eleven blir illa behandlad av kamrater i skolan och inte vill vara där, eller så kan bristande pedagogiskt stöd leda till att eleven stannar hemma och vänder på dygnet, vilket i sin tur bidrar till frånvaro. I utredningsarbetet är det därför nödvändigt att undersöka samtliga

riskområden och även utforska hur olika faktorer påverkar varandra.

UTLÖSANDE OCH VIDMAKTHÅLLANDE FAKTORER

Frånvaron kan utlösas av en faktor men sedan hållas kvar av andra faktorer. Det brukar kallas för utlösande respektive vidmakthållande faktorer. Till exempel kan en utlösande faktor vara en jobbig händelse i skolan, som att ha varit med i ett slagsmål, blivit illa behandlad av någon eller att ha tyckt sig ha presterat dåligt på en redovisning. Även om händelserna är överspelade och utredda så kan det påverka eleven att stanna hemma från skolan. I stället kan andra faktorer bidra till att frånvaron fortsätter. En vidmakthållande faktor kan vara att eleven upptäcker att det är skönt att vara hemma. Forskningen visar att en stark riskfaktor för att närvaroproblem ska fortsätta är just att ha varit borta från skolan (till exempel Chu m.fl. 2019). Det är vanligt att elever känner stor oro för att ha kommit efter i skolarbetet och därför inte vågar komma tillbaka till skolan, eller är rädda för frågor från klasskamrater och lärare om varför man inte har varit i skolan.

I en utredning behöver framför allt vidmakthållande faktorer undersökas för att underlaget ska ge information om vilka insatser som krävs för att bryta närvaroproblem (Lyon & Cotler, 2007).

SKYDDSAKTORER

På samma sätt som det krävs kunskap om riskfaktorer för närvaroproblem, krävs även kunskap om skyddsfaktorer för att vägleda insatserna till ökad närvaro och en meningsfull skolgång. Det är viktigare att undersöka balansen mellan risk- och skyddsfaktorer än att enbart identifiera riskfaktorer (Ingul, m.fl., 2015). Skyddsfaktorer kan i många fall beskrivas som motsatsen till riskfaktorer. Exempel på skyd-

dande faktorer på organisations- och gruppnivå är ett positivt skolklimat, positiv uppmärksamhet på närvaro (Brookmeyer m.fl., 2006) liksom god skolanknytning genom höga förväntningar på lärande. Positiva relationer mellan skola och familj är också en skyddande faktor för att nämna några (Teasley, 2004).

Det saknas instrument som specifikt undersöker skyddsfaktorer. Som ett stöd kan över-

sikter av vad som främjar närvaro, och alltså kan betraktas som skyddsfaktorer, användas (t.ex. Uppdrag psykisk hälsa och Ifous, 2019). En vägledning kring skyddsfaktorer som rör skolan finns på plattformen PlugInnovation.⁴ Där har rapporter samlats från Sveriges största samverkansprojekt med fokus på unga som

risikerar att avbryta sina studier eller som redan hoppat av gymnasiet (SKR, 2016).

Upplevt stöd från andra personer som finns runt eleven och föräldrarna är en viktig skyddsfaktor att undersöka, till exempel genom nätverkskarta (Borg & Carlsson Kendall, 2018).

TVÅ SÄTT ATT BESKRIVA OCH FÖRSTÅ NÄRVAROPROBLEM

Utredning av frånvaro görs för att vägleda vilka insatser som ska sättas in. Forskningen domineras av dels ett funktionellt synsätt och dels ett typologiskt sätt att förstå frånvaro. (Heyne m.fl., 2019).

1. FUNKTIONEN I FRÅNVARO

Forskningen om utredning av problematisk frånvaro domineras av en modell där frånvaron förklaras utifrån vilken funktion den fyller för eleven (Kearney, 1996). Enligt den här modellen kan frånvaro fylla fyra olika funktioner (nedan direkt översatt från engelska):

- ★ Behov av att undvika saker eller situationer som orsakar negativa känslor eller generell ångest (ångest-depression) som är förknippade med skolan
- ★ Behov av att undvika obehagliga sociala situationer och/eller bedömnings-situationer
- ★ Behov av att väcka uppmärksamhet hos närstående
- ★ Behov av att söka mycket belönande situationer utanför skolan

Indelningen i funktioner är ett sätt att ta reda på hur frånvaron har uppstått och fortsatt. Det

finns ett formulär som utgår från ovanstående funktioner – *the School Refusal Assessment Scale – Revised (SRAS-R; Kearney, 2002)*. SRAS innehåller 24 frågor och finns i en version för elev och en för vårdnadshavare. Formuläret finns på svenska. Formulärets namn antyder att det enbart skulle användas för så kallad skolvägran men det är avsett att användas för både så kallad skolk och skolvägran.

Exempel på frågor:

- ★ I vilken utsträckning mår du dåligt över att gå till skolan därför att du är rädd för något som är förknippat med skolan (till exempel prov, skolbussen, lärare, brandlarmet)?
- ★ I vilken utsträckning undviker du skolan därför att det är jobbigt att prata med andra barn?
- ★ Hur mycket känner du att du hellre skulle vilja vara med dina föräldrar än att gå till skolan?

Syftet med formuläret är att få fram en profil som visar vilken eller vilka funktioner frånvaron fyller för eleven för att kunna sätta in insatser som möter elevens behov. Det kan handla om insatser för att minska hinder av oro

⁴ <https://www.pluginovation.se/plugin-20/om-plugin>

och ångest eller insatser för att stötta vårdnadshavare att begränsa konkurrerande aktiviteter hemma som datorspelande. Författaren till formuläret påpekar själv att nyttan av formuläret kan vara mer begränsad vid omfattande närvaroproblem (Kearney, 2016).

2. KATEGORIER AV FRÅNVARO

Ett annat sätt att förstå frånvaro är det typologiska – att gruppera frånvaro utifrån avgränsade kategorier eller typer av frånvaro. De fyra kategorier som forskning om frånvaro främst har inriktats på är: *truancy* (skolk), *school refusal* (skolvägran), *school withdrawal* (föräldrastödd frånvaro) och *school exclusion* (skolexkludering). Skolexkludering handlar om att skolan har svårt att möta elevens behov, och att det i sig blir en bidragande orsak till frånvaro.

I genomgången av forskning specifikt om utredning av närvaroproblem har endast studier om skolk och skolvägran identifierats. Dessa redovisas nedan.

Skolk

En kategori av frånvaro är så kallad skolk. I Sverige används ibland ”skolk” för all typ av frånvaro. Men enligt mer vedertagna definitioner handlar skolk om ogiltig frånvaro och att eleven inte är på lektion men däremot oftast inte är hemma. Det kan samtidigt finnas andra antisociala problem som snatteri, droganvändning och liknande.

I genomgången av forskningen identifierades två vetenskapligt utprovade formulär. Ett formulär är *Washington assessment of risks and needs* (WARNS; George, 2012). Det kan användas för att bedöma risk och behov hos elever med problem såsom skolk, ungdomsbrottslighet och att falla ur skolan. Formuläret som består av 40 påståenden besvaras av ungdomen själv (Iverson, m.fl., 2018; Gotch & French, 2020).

Formuläret fångar in följande områden:

- ★ Aggression-Försvar
- ★ Familjemiljö

- ★ Depression-Ångest
- ★ Kamrater med beteendeproblem
- ★ Skolengagemang
- ★ Droganvändning

Ett annat etablerat formulär är *the Risk Indicator Survey I* (RISK-I; Kim & Barthelemy, 2010) som syftar till att mäta hur stor risken är för fortsatt skolk och ungdomsbrottslighet samt vilka behov av insatser (psykosociala och pedagogiska) eleven har. Formuläret har 29 frågor som besvaras av skolpersonal och mäter följande områden:

- ★ Antisocialt beteende
- ★ Brist på motivation
- ★ Sociala problem
- ★ Instabil hemsituation

Skolvägran

Utöver SRAS-R finns ett nytt formulär på franska och engelska, *the School refusal Evaluation Scale for adolescents* (SCREEN; Gallé-Tesson & Gana, 2019). Formuläret mäter fyra möjliga orsaker till så kallad skolvägran:

- ★ Ångest och rädsla inför att gå till och vara i skolan,
- ★ Svårigheter att lämna hemmet och föräldrarna för att gå till skolan,
- ★ Svårigheter i social interaktion i skolan,
- ★ Svårigheter i att reglera och hantera känslor som kroppsliga ångestsymtom.

Exempel på frågor är: ”Jag vet inte varför jag inte kan gå till skolan”, ”Jag mår inte bra när jag går in i skolbyggnaden”, ”Jag känner mig inte bekväm med mina klasskamrater i skolan”.

Formuläret har 18 frågor och har använts för elever 10 – 16 år. Formuläret har ännu inte prövats och utvärderats i tillräckligt stor utsträckning för att kunna rekommenderas.

Det finns en kort checklista, *the School Non-Attendance Checklist* (SNACK; Heyne

m.fl. 2019), som kan användas för att göra en screening av om närvaroproblemen kan förklaras utifrån skol, skolvägran, föräldrastödd frånvaro eller skolexkludering. Formuläret

består av 14 frågor och besvaras av förälder. Formuläret har översatts till svenska och en pågående utvärdering av SNACK görs inom ramen för ett svenskt doktorandarbete.⁵

TANKAR OCH KÄNSLOR KRING SKOLAN

För att värdera vilka insatser som behövs för att underlätta för eleven att komma tillbaka i skolgång, kan det vara värdefullt att utforska elevens tankar och känslor kring skolan. De instrument som nämns nedan har använts i flera av de studier som identifierats i genomgången, och de bedöms vara relevanta för skolpersonal att använda.

Elever med närvaroproblem har, jämfört med elever utan närvaroproblem, i större utsträckning negativa förväntningar om att misslyckas och låg tilltro till sin förmåga (*self-efficacy*) att klara att gå tillbaka till skolgång (Maric m.fl., 2013). Ett formulär som mäter just detta och som har prövats i flera forskningsstudier är *the self-efficacy questionnaire for school situations* (SEQ-SS; Heyne m.fl. 1998). Det används för

att undersöka hur barn uppfattar sin förmåga att handskas med situationer gällande skolarbete som väcker ångest. Det kan vara situationer som att skiljas från föräldrarna när man ska gå till skolan eller att klara att svara på frågor från klasskamrater när man kommer tillbaka till skolan efter frånvaro.

School Fear Thermometer (SFT; Heyne & Rollings, 2002) är en så kallad visuell analog skala (VAS) där eleven skattar rädsla kring skolnärvaro under de senaste två veckorna på en skala från 0 till 100 där 100 motsvarar maximal ångest, samt grad av rädsla inför att gå till skolan nästa dag. En annan form av VAS som har prövats vid skolfrånvaro är *the visual analogue scale* (VAA-R; Bernstein & Garfunkel, 1992; Fernandez-Sogorb, m.fl., 2018).

FÖRDJUPAD UTREDNING

De flesta metoder som rapporteras i forskningen har använts både för utredning av frånvaro och för att utvärdera effekten av åtgärder för att öka närvaro. Nedan redovisas instrument som inte bör användas rutinmässigt i skolan. De skulle dock kunna användas vid utredning av särskilt omfattande frånvaro med stora konsekvenser och där exempelvis närvaroteam utreder frånvaron eller när utredning sker i samverkan med verksamheter för behandling och stöd.

FAMILJ

Föräldra- och familjefaktorer bidrar till problematisk frånvaro och är därför angelägna att utreda (till exempel Lyon & Cotler, 2007). Det finns en rad formulär som har använts inom forskning om skolfrånvaro för att mäta bland annat parrelation, egna psykiska besvär hos förälder, familjefunktion samt föräldrastil (se översikt i Ingul m.fl., 2019). Samarbetet mellan hemmet och skolan och hur till exempel kom-

5 <https://www.abo.fi/kontakt/johan-strombeck/>

munikationen dem emellan ser ut behöver tas med i utredningen då det utgör både en risk- och skyddsfaktor för närvaroproblem (Lyon & Cotler, 2007).

Exempel på formulär som kan användas exempelvis i ett närvaroteam där familjehandlare eller socialpedagog ingår är *Self-efficacy questionnaire for responding to school attendance problems* (SEQ-RSAP; Heyne, m.fl. 2007). Det mäter med 13 frågor föräldrars upplevelse av att klara att agera lugnt och konstruktivt när barnet inte vill gå till skolan. Ett annat formulär är *Family adaptability and cohesion evaluation scale II* (FACES; Place, m.fl. 2005). Formuläret har 30 påståenden om relationer och attityder till familjelivet.

PSYKISKA BESVÄR

I behandlingsstudier har olika instrument använts för att mäta bland annat ångest, depressiva symtom och så kallad funktionsnivå. Dessa är inte specifikt avsedda för skolfrånvaro och redovisas inte här. Det kan dock nämnas att ett av formulärens, *the Screen for child anxiety related disorder* (SCARED; Birmaher, 1997), har en delskala för skolfobi. SCARED skulle kunna användas för utvärdering av behandlingsinsatser inom till exempel närvaroteam.

Ett annat instrument som är lämpligt att använda inom verksamhet som arbetar med psykiska besvär, är *the Inventory of School Attendance Problems* (ISAP; Knollmann, m.fl. 2019). Det är ett screeningformulär som besvaras av eleven. En föräldraversion är under konstruktion. Det fångar in symtom (till exempel ångestbesvär och utagerande) som är relaterade till närvaroproblem och även konsekvenser för elev och familj. Formuläret har översatts till svenska av en pedagog som arbetar vid sjukhusskola för patienter inom barn- och ungdomspsykiatri och ingår i ett pågående svenskt doktorandarbete.⁶

Psykologiska faktorer som kan utredas för att identifiera skyddsfaktorer och styrkor, är till exempel elevens förmåga till så kallad coping,⁷ sociala färdigheter och förmåga till problemlösning (Ingul m.fl., 2019).

6 <https://www.abo.fi/kontakt/johan-strombeck/>

7 Coping innebär att hantera ett problem eller en svårighet konstruktivt.

DISKUSSION

Forskningsöversikten visar att de studier som har gjorts om utredning av närvaroproblem främst består av användning av olika formulär. Att forskningen främst behandlar formulär betyder inte att det är den enda metod som lämpar sig för att kartlägga orsaker till närvaroproblem. Tvärtom, litteraturen om skolfrånvaro betonar vikten av att använda olika metoder och att ta in information från både elev, vårdnadshavare och skolpersonal samt även från andra instanser om det behövs.

Användandet av formulär kan riskera att frånvaro ses som ett problem som ligger hos eleven. Risken hänger samman med vad formuläret avser att undersöka. De formulär som har använts i forskningen på skolfrånvaro domineras av ett individperspektiv, såsom beteenden, känslor och tankar hos eleven. Däremot saknas instrument som undersöker vilken samhällskontext barnet lever i, till exempel en otrygg skolväg, värderingar av skola eller fatigdom (Lyon & Cotler, 2007). I regeringens proposition ”Samling för skolan” framhålls att en utredning alltid måste baseras på elevens hela situation.⁸ Rapporter och forskningsstudier visar att det generellt saknas ett socialt perspektiv i skolans utredningar, exempelvis vid behov av särskilt stöd inför beslut om åtgärdsprogram (D-Wester, 2014) och vid bedömning inför beslut om mottagande i särskola (Skolinpektionen, 2011). För framtiden behövs forskning som utvärderar metoder som tar hänsyn till de många *olika* risk- och skyddsfaktorer som finns. En rekommendation för framtida

forskning men även för praktisk verksamhet är att utveckla metoder för att utreda frånvaro i relation till exempel smärtproblem, neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, föräldrastödd frånvaro etc.

Det behövs alltså mer forskning om utredning av orsaker till närvaroproblem. Men det finns tillräckligt med kunskap för att kunna göra rätt. Skolan kan bidra mycket till ökad närvaro, och till att elever känner sig lyssnade på, genom att organisera utredningsarbetet utifrån den kunskap vi har om riskfaktorer för frånvaro, och genom att skapa goda relationer och göra elever delaktiga. Det viktiga är att arbetet sker systematiskt, uthålligt, att personal fortbildas för att känna sig trygga i arbetsuppgifterna och att det finns en tydlig arbetsfördelning.

Skolornas närvaroarbeta kan stärkas genom att frågor om närvaro och frånvaro inkluderas i enkäter och verktyg som skolorna redan använder. På så sätt finns dessa uppgifter i skoldokumentationen för alla elever och dubbelarbete undviks. Skolor och huvudmän behöver därför se över och eventuellt modifiera befintliga enkäter och verktyg. Likaså kan frågor från de formulär som har identifierats i översikten, kompletteras med skolornas och huvudmannens mallar.

Syftet med en utredning är att få underlag för att sätta in rätt insatser som ökar elevers närvaro. Utredning är alltså inte ett ändamål i sig. Genom att kartlägga vad som orsakar frånvaron kan mer underbyggda beslut fattas om

8 <https://www.regeringen.se/4952fa/contentassets/4f4067042e684574b6eccdc7c8c9c6a2/samling-for-skolan.pdf>

lämpliga elevanpassade insatser. En och samma insats kan ha olika effekt beroende på elevens tankemönster, hur länge frånvaron har pågått, vilket stöd som finns från hemmet, påverkan från kamrater och så vidare. Det handlar alltså om att väga in förutsättningar när insatser planeras.

Slutligen behöver utredningsarbetet, och hela närvaroarbetet, utvärderas. Det kan ske inom ramen för det systematiska kvalitetsarbete och regelbundet i det praktiska arbetet. I nästa del av rapporten följer en praktisk vägledning för att arbeta systematiskt med utredning av närvaroproblem.

DEL 2: UTREDA FRÅNVARO FÖR ATT SÄTTA IN RÄTT INSATSER – EN PRAKTISK VÄGLEDNING

Vägledningen är tänkt att kunna användas i samtliga skolformer och för alla former av närvaroproblem. Vägledningen inleds med en modell för insatser på olika nivåer av närvaroproblem. Därefter beskrivs arbetsgång, systematik och möjliga förhållningssätt då rektor beslutat om en utredning enligt skollagen. Tre delar av arbetsgången lyfts specifikt; Kartläggning, Analys och Återgivning. Vägledningsdelen avslutas med ett diskussionsstöd som kan användas av såväl de som arbetar i skolan med elevhälsa som de som arbetar i exempelvis socialtjänsten eller andra aktörer som samverkar med skolan för att främja skolnärvaro och stärka ungas psykiska hälsa och välbefinnande.

NÄRVAROPROBLEM PÅ TRE NIVÅER

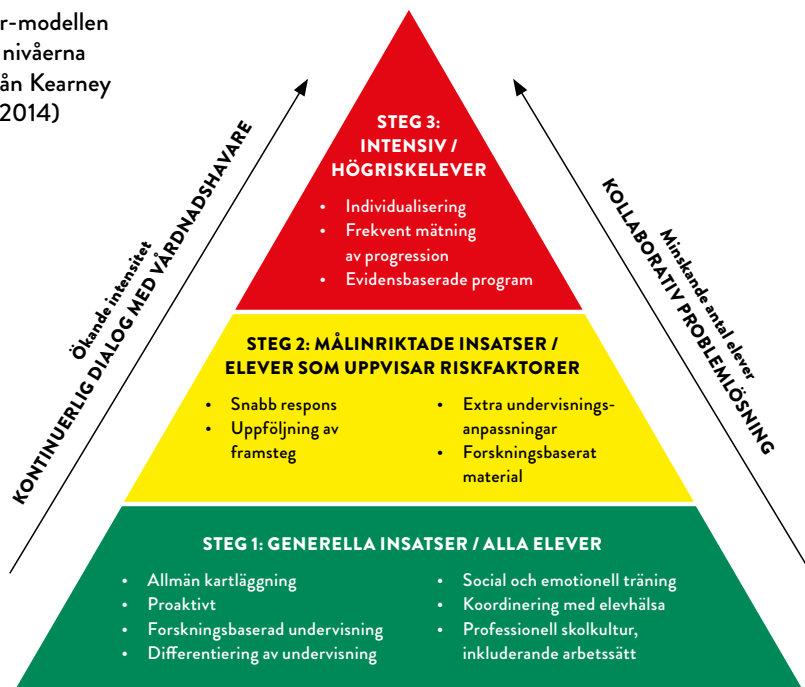
Arbetet med närvaroproblem kan struktureras på tre nivåer. Dessa nivåer illustreras i den så kallade Tier-modellen som baseras på Response to Intervention (Kearney & Graczyk, 2014). Insatserna blir mer intensiva och individinriktade med mer omfattande eller större svårighetsgrad av frånvaron. Insatser ska först ha skett på de tidiga nivåerna innan strategier från de övre nivåerna används. Syftet med modellen är att agera tidigt och proaktivt istället för att vänta och se.

Det finns inte vedertagna gränsvärden för omfattningen av frånvaro på de olika nivåerna. Några värden som återkommande nämns är upp till tio procent frånvaro grön nivå, 10–20 procent på gul nivå och över 20 procent

frånvaro på röd nivå (Kearney, 2008). Enligt litteraturen är nedanstående exempel på insatser som kan vara aktuella på de olika nivåerna.

- ★ Grön nivå – närvarofrämjande insatser riktade till alla elever inklusive att uppmärksamma frånvaro och fråga om orsaker till denna
- ★ Gul nivå – systematisk utredning av orsaker till frånvaro
- ★ Röd nivå – intensiva och samordnade insatser, baserat på utredningens resultat, från skola och verksamheter som ger stöd och behandling

Figur 1. Tier-modellen med de tre nivåerna (översatt från Kearney & Graczyk 2014)

I den praktiska vägledningen ligger fokus på de två översta nivåerna.

Att kartlägga orsaker till närvaroproblem ska ske kontinuerligt för att kunna förebygga frånvaro. I skolans närvarorutiner bör det framgå hur skolan arbetar med att utreda frånvaro. I den här praktiska vägledningen avses utredning i enskilda ärenden och alltså inte utredning av orsaker generellt på skolenheten.

Vägledningen avser alla former av närvaroproblem: att vara i skolan men inte på lektion, frånvaro vissa dagar eller lektioner samt sammanhängande frånvaro. Den är tänkt att kunna användas för grundskola, gymnasium och grundsärskola och gymnasiesärskola.

KARTLÄGGNING PÅ GRÖN NIVÅ

På grön nivå behöver enheten men även huvudmannen, undersöka orsaker till frånvaro på *grupp- och organisationsnivå* för att kunna förebygga närvaroproblem.

På *elevnivå* handlar insatserna om att mentor eller annan skolpersonal uppmärksammar frånvaro eller tidiga risktecken och frågar elev och vårdnadshavare vad som förklarar frånvaron samt vad skolan kan göra. Detta ska alltid ha gjorts innan rektor fattar beslut om utredning

på gul eller röd nivå. På den gröna nivån kan skolpersonal även kartlägga och agera på tidiga tecken på risk att utveckla närvaroproblem och inte enbart faktisk frånvaro. Sådana tecken kan vara frekventa besök hos skolsköterska, att ringa hem till vårdnadshavare under skoldagen, oro och ångslan eller ledsenhet under skoldagen eller att föräldrarna berättar att barnet har svårt att komma iväg till skolan och försöker få vara hemma.

UTREDNING PÅ GUL OCH RÖD NIVÅ

Skolans närvaroarbeta ska ske på alla nivåer i pyramiden och någon form av kartläggning behöver göras på alla nivåer. Det utredningsförfarande som beskrivs i den här rapporten avser när rektor har beslutat om en utredning enligt skollagen 7 kap. 19a§ (grundskolan), skollagen 15 kap. 16§ (gymnasieskolan). Det finns varken bestämmelser eller vägledning i skollagen mer än att beslut om utredning ska tas när en elev uppvisar upprepad eller längre ogiltig eller giltig frånvaro. Utifrån litteraturen skulle det kunna förstås som frånvaro på den “gula nivån”

i Tier-modellens pyramid (se figur 1).

I den här vägledningen tas många metoder upp som exempel på sätt att samla in information. Det ska betonas att tanken inte är att göra omfattande utredningar. Utredningen ska däremot göras skyndsamt och med verktyg som krävs för att få ett bra underlag för vidare insatser med att öka närvaron och förbättra elevens situation. En utredning kan utgöras av enbart ett sjukintyg om det bidrar till att sätta in rätt insatser.

ARBETSGÅNGEN

Följande moment bör ingå i utredning på gul eller röd nivå:

1. Informera elev och vårdnadshavare om att rektor fattat beslut om att utredningen ska göras och dess syfte
2. Kartläggning
3. Analys och bedömning
4. Återgivning och planering
5. Regelbunden uppföljning och utvärdering

När närvaroproblem uppstår krävs skyndsamt handläggning vilket kan innebära att vissa insatser måste sättas in innan utredningen är färdig. Det kan till exempel handla om extra anpassningar. När utredningen är slutförd ska dock insatserna helt utgå från utredningens resultat.

För att en utredning ska ge vägledning för insatser krävs att tid avsätts för hela processen, det vill säga kartläggning, analys och återgivning. En utredning som inte innehåller alla delar är inte fullständig och kommer sannolikt att vara illa använd tid. Detta betyder inte att en utredning behöver vara djuplodande och ta lång tid men att den ska utföras på ett systematiskt sätt.

Om det finns behov av att göra fler utredningar är det bra om dessa samordnas i *en* utredning. Det kan till exempel handla om behov av särskilt stöd eller om kränkande behandling.

DELAKTIGHET

Av skollagen framgår att utredningen ska ske i samråd med elev och vårdnadshavare. Det är viktigt att elevens och vårdnadshavarens, uppfattning om frånvaron och orsaker till frånvaron kommer fram för att få ett underlag som ger vägledning i stödet till eleven. Kartläggningen behöver genomföras på ett sätt som bygger relation, vilket kan åstadkommas genom att elev och vårdnadshavare känner sig lyssnade på.

Delaktighet krävs för att säkerställa barns rättigheter i insatser och beslut som rör barnet. Det innebär att barnet får uttrycka sina åsikter, känner sig lyssnad på och att synpunkterna beaktas. Delaktighet i utredningen är även centralt för att det är starten på en god relation som behövs för att samarbeta kring de insatser som krävs för ökad skolnärvaro.

Elevens delaktighet avgörs av ålder eller utvecklingsnivå. För de allra yngsta eleverna kan det vara så att det främst är vårdnadshavare som kan lämna information, men ansträngningar ska göras för att få elevens röst

hörd. Om det är möjligt, kan det vara bra att först intervjua eleven för sig, för att eleven ska känna att hans röst är viktig. Därefter intervjuas vårdnadshavare och sedan har man ett gemensamt samtal med både elev och vårdnadshavare. En del barn och ungdomar har lättare att uttrycka sig utan att ha förälder med, medan det för andra är en trygghet att ha mamma eller pappa med vid samtalet.

Vid arbete med att hjälpa elever tillbaka i skolgång betonas följande faktorer som viktiga för en framgångsrik utredning (SKL, 2016):

- ★ ett individcentrerat arbetssätt
- ★ flexibilitet
- ★ kontroll och uppföljning
- ★ samverkan
- ★ bemötande

Det kan till exempel handla om att vara flexibel i hur kontakt sker med eleven. Därtill behövs realism, höga förväntningar och tålmod.

VILKA SKA GÖRA UTREDNINGEN?

I skollagen står att orsakerna till frånvaron ska utredas men det står inte vem eller vilka som ska utföra utredningen. Alla yrkeskategorier inom den samlade elevhälsan kan bidra till utredningen – mentor, lärare med specialpedagogisk kompetens, kurator, psykolog, skolsköterska, skolläkare och så vidare. Det kan vara bra att elevhälsan håller i utredningen även om mentor eller andra lärare bidrar till informationsinhämtningen. Hur arbetet än fördelas är det centralt med en tydlig arbetsfördelning.

Hur arbetet organiseras beror förstås på hur elevhälsans resurser är organiserade på enheten och i kommunen och hos huvudmannen.

Oavsett vem eller vilka som utreder, behöver samtliga perspektiv beaktas – pedagogiskt, socialt, medicinskt, och psykologiskt. Det betyder att elevhälsans samlade kompetens ska ha ett helhetsperspektiv men inte att det behöver göras en läkarbedömning eller en psykologbedömning.

UTREDNING I SAMVERKAN MED ANDRA VERKSAMHETER

Den här rapporten vänder sig primärt till skolverksamheter. I de fall det finns samverkan i form av närvaroteam med personal från andra verksamheter eller annan typ av samverkan, kan utredningen med fördel inkludera frågor och metoder som det finns kompetens för.

Enligt skollagen, 7 kap. 21§, har hemkommunen skyldighet att vid behov samordna insatser med samhällsorgan, organisationer eller andra som berörs, när skolpliktig elev har upprepad eller längre frånvaro. Att samordna insatser i en utredning kan vara ett sådant behov.

I enskilda ärenden där exempelvis socialtjänst eller barn- och ungdomspsykiatri är involverad är det fördelaktigt om utredningen kan göras i samverkan. Samverkan kan innebära att information inhämtas av de olika verksamheterna och att den sammanställs tillsammans, med hjälp av samtycke från elev och vårdnadshavare.

Respektive verksamhet ska använda de metoder och instrument som det finns evidens för när det gäller olika problem och tillstånd.

ATT TÄNKA PÅ VID UTREDNING PÅ GUL OCH RÖD NIVÅ

För att en utredning på gul och röd nivå ska ge vägledande underlag för insatser ska den vara multimodal och multidisciplinär. Det innebär:

- ★ Utredningen ska vara bred och systematisk. Det betyder att man förutsättningslöst ställer frågor på samtliga riskområden – skola, familj, individ och faktorer utanför skolan som till exempel kamrater – i stället för att i förväg bestämma sig för en orsak till närvaroproblematiken och rutinmässiga åtgärder.
- ★ Utredningen ska ske i samråd med elev, vårdnadshavare och elevhälsa.
- ★ Utredning ska inledas så snart rektor har beslutat om sådan. Eleven bör alltså inte sättas upp på väntelista.
- ★ Utredningen ska ha ett helhetsperspektiv och en analys behöver alltså ha gjorts från medicinskt, pedagogiskt, socialt och psykologiskt perspektiv. En pedagogisk kartläggning är inte synonymt med en utredning av skolfrånvaro.
- ★ Utredningen ska leda till insatser. Det räcker alltså inte med att göra en utredning, utan den ska också leda till insatser som följs upp och utvärderas.

KARTLÄGGNING

Syftet med utredningen är att svara på hur närvaroproblemen kan förklaras och vilka insatser som kan prövas för att öka närvaro och stärka elevens skolgång. Skolan ska alltså sätta in insatser utifrån utredningen, och inte baserat på vilka åtgärder skolan brukar sätta in.

Nedan görs först en genomgång av en ram

för att samla in information. Därefter följer vägledning av informationskällor (elev, vårdnadshavare, skolinformation), metoder för att hämta in information och slutligen.

Två exempel på mall och vägledning för utredning finns hos Norrköpings kommun och Karlstads kommun.⁹

STRUKTURERA KARTLÄGGNINGEN

För att arbeta systematiskt med utredningar behöver tid ägnas åt problemformulering och analys för att vägleda kartläggningarna (Hylland & Guvå, 2017). Det kan vara en hjälp att ha en modell för att strukturera informationen. Ett sätt att göra detta är att beskriva problemet i termer av vad som drar till skolan och att delta på lektion, det vill säga vad som stödjer eleven att gå hemifrån, respektive vad som gör att eleven stannar hemma eller inte går in på lektion, det vill säga vad som bidrar till att skjuta bort eleven från skolan eller lektioner.

För att använda modellen kan följande frågor ställas till eleven:

- ★ ”Vad gör att du går till skolan/lektion?”
- ★ ”Vad hjälper dig att komma iväg till skolan eller gå in på lektion/stanna kvar på lektion?”
- ★ ”Finns det något hemma som gör att du är

hemma i stället för att gå till skolan, som att få lugn och ro eller att få spela dator?”

- ★ ”Vad i skolan gör att du inte går dit eller inte går in på lektion, eller att du lämnar skolan innan skoldagen är slut?”

Motsvarande frågor bör även ställas till vårdnadshavare utifrån deras perspektiv, det vill säga ”Finns det något hemma som ni tror bidrar till att eleven är hemma i stället för att gå till skolan?” Det här är bara exempel på frågor och andra formuleringar kan användas. Likaså kan annan information, frånvarostatistik, användas för att förstå frånvaron utifrån vad som drar till respektive från skolan och hemmet.

Ett liknande sätt att organisera informationen är att undersöka om frånvaron kan förstås genom att den för eleven fyller någon av de funktioner som ingår i SRAS-R (se sid 12 i forskningsdelen). Skolfrånvaro kan fylla flera olika funktioner samtidigt.

⁹ Norrköping: <https://norrkoping.se/skola-och-forskola/elevhalsa/skolnarvaro.html>
Karlstad: <http://skola.karlstad.se/skolnarvaro/skolnarvaromodellen/>

Figur 2. Närvaromodellen, hämtad och modifierad från Karlstads kommun.

Faktorer som får eleven att gå hemifrån, till exempel:

- Rutiner
- Positiv bild av skolan

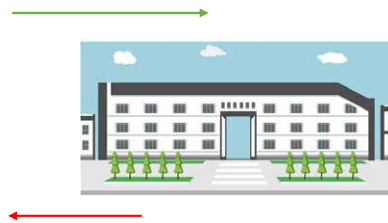

Faktorer som får eleven att stanna hemma, till exempel:

- Ta hand om familjemedlem
- Separationsångest – att vara ifrån förälder
- Fördelar som att spela datorspel, äta det man vill

Faktorer som lockar eleven till skolan, till exempel:

- Positivt skolklimat
- God skolanknytning
- Tillgänglig lärmiljö

Faktorer som ökar elevens motstånd mot skolan, till exempel:

- Dålig relation mellan lärare och elev
- Mobbning/kränkningar
- Personalbyten, övergångar mellan skolor, klasser och stadier
- Ej sammanhängande skoldagar, håltimmar

Den information SRAS-R ger är huruvida frånvaron handlar om:¹⁰

- ★ Att undvika något i skolan som orsakar negativa känslor
- ★ Att undvika situationer i skolan som är förknippade med social rädsla (redovisningar, grupparbeten, etc.)
- ★ Att vilja vara hemma för att inte skiljas från föräldern (separationsångest)
- ★ Att något lockar utanför skolan

Det är centralt att utredningen inte enbart undersöker faktorer på individnivå. Skolverket (SKOLFS 2102:34) tar upp orsaker på grupp- och organisationsnivå som också behöver utredas. Där nämns följande:

- ★ gruppptryck att inte gå på lektion
- ★ kränkningar
- ★ bristande uppmärksamhet på frånvaro genom brister i frånvarorapportering

- ★ låg grad av lärarkontakt
- ★ håltimmar
- ★ lärarbyten och bristande stöd i lärandemiljön eller otydlig ansvarsfördelning bland vuxna i skolan.

UTVECKLING AV FRÅNVARO

Ytterligare ett sätt att utreda frånvaron, är att ta reda på hur frånvaron har utvecklats över tid. Det är ofta så att en omständighet gör att den problematiska frånvaron börjar och sedan hålls frånvaron kvar av andra faktorer (Heyne & Rollings, 2002). De ursprungliga – utlösande faktorerna – finns kanske inte kvar när utredningen görs. Exempelvis kan eleven ha haft en lärare som eleven fungerat väldigt dåligt ihop med och därför fått byta lärare. Ändå kan eleven ha svårt att återvända till skolan för att den nu är rädd för att ha kommit efter. En annan utlösande faktor kan vara att eleven är hemma två veckor på grund av långdragen infektion eller operativt ingrepp. En elev med höga krav

¹⁰ Formuläret finns översatt till svenska här: http://www.socca.fi/files/8018/SRAS-R_elev_SV.pdf

på sig själv kan oroa sig för att inte hänga med när den kommer tillbaka och därför vara hemma längre tid än sjukdomen kräver.

En mycket starkt bidragande faktor till att närvaroproblemen kvarstår, är tidigare frånvaro. Elever som har varit borta från skolan sammanhängande, är ofta oroliga över att komma tillbaka till skolan. Även elever som ofta är borta från lektioner men är i skolan, kan oroa sig för att börja vara närvarande igen. De kan oroa sig för hur de ska bli bemötta av lärare och klasskamrater och om de kommer att klara att hänga med i undervisningen.

I en utredning kan det därför vara bra att undersöka följande:

- ★ Sårbarhet; exempelvis att lätt oroa sig för saker, att ha en funktionsnedsätt-

ning, bristande sociala färdigheter, kronisk sjukdom

- ★ Utlösande orsaker, som vad hände när frånvaron började. Exempelvis att bästa kompisen flyttade
- ★ Vidmakthållande orsaker, det vill säga vad håller kvar frånvaron? Exempelvis rädsla för att komma tillbaka till klassen

STYRKOR OCH SKYDDSAKTORER

Precis som vid utredning av andra problem, behöver både risk- och skyddsfaktorer undersökas. Även här kan informationen struktureras utifrån skola, familj, elev och kamrater.

En nätverkskarta är en metod för att identifiera stödjande relationer (Borg & Carlsson Kendall, 2018). Frågor finns att hämta i *Metodstöd för elevhälsan*.¹¹

INFORMATION FRÅN SKOLAN

En hjälp i utredningen är att ta fram närvaro-statistik för den senaste terminen och tidigare under elevens skolgång. Det är inte ovanligt att skolstatistiken brister och uppgifterna både mellan elev och vårdnadshavare och mellan skola och hem skiljer sig åt (Kerpens m.fl., 2019). Därför är det bra att ta in uppgifter om närvaro och frånvaro, både från elev, vårdnadshavare och skolans egen statistik.

Statistiken kan dessutom behöva kompletteras med samtal med elev och vårdnadshavare för att förstå frånvaromönster. Statistiken kan exempelvis visa ett mönster av att eleven ofta är borta på tisdagar. I utredningen behöver man då ta reda på vad skälet är till detta. Att samtala kring elevens frånvaromönster kan ge insikter hos elev och vårdnadshavare om

närvaroproblemen samt bidra till att hem och skola får en gemensam problembild.

METODER FÖR ATT INHÄMTA INFORMATION FRÅN SKOLAN

- ★ Närvarostatistik och närvaromönster
- ★ Dokumentation, som exempelvis:
 - tidigare insatser och vilken effekt de gett
 - pedagogisk kartläggning och eventuella resultat från tester (läs- och skrivsvårigheter, hörselsvårigheter, språkstörning)
 - elevens svar på trivselenkät, hälsosamtal etc
- ★ Observationsprotokoll.

11 <https://metodstod.se/metoder/elevenkater-och-elevhalsoregister/>

Frågor att ställa sig kring frånvaromönster hos eleven:

- ★ Vilken typ av frånvaro – är det exempelvis ströfrånvaro, giltig frånvaro, sen ankomst eller att inte gå in på lektion?
- ★ Hur har utvecklingen av frånvaron sett ut? Finns både giltig och ogiltig frånvaro?

- ★ Finns det mönster av frånvaro i vissa ämnen eller vid vissa uppgifter, som exempelvis redovisningar?

Annan skoldokumentation att ta hänsyn till kan vara tidigare utredningar och stöd till eleven och då framför allt vilken effekt stödet har givit.

INFORMATION FRÅN ELEV

Följande metoder kan användas för kartläggning tillsammans med eleven. De ska ses som tips och inte att samtliga metoder ska användas i alla utredningar. I samtal med eleven kan med fördel skoldokumentation användas som samtalsmaterial, till exempel närvarostatistik, tidigare svar i hälsosamtal, trivselenkät och så vidare.

ATT FÅ KONTAKT MED ELEVEN

Det kan vara svårt för skolpersonal att få kontakt med en elev med närvaroproblem. Det kan vara så att eleven inte vill träffa någon från skolan för att det upplevs jobbigt att påminnas om skolan eller för att man är besviken på skolan. Ju tidigare närvaroproblemen uppmärksammas desto lättare är det att få kontakt med eleven och att få god information från eleven. En framgångsfaktor är att vara flexibel både vad gäller hur information inhämtas och vem som har kontakt med eleven. Kontakt kan ske via telefon, digital plattform som huvudmannen godkänt, hembesök eller att eleven besvarar frågor via formulär hemma. Kanske kan någon från socialtjänsten eller barn- och ungdomspsykiatrien lämna ut ett formulär om eleven inte vill träffa någon från skolan.

Även om skolpersonal träffar eleven fysiskt kan det vara svårt att få kontakt med eleven. Det vill säga att eleven svarar på frågor om

frånvaron med svar som ”jag vet inte”. Eleven kanske inte vill lämna ut sig till någon den inte känner, inte förstår själv varför den är borta från lektioner eller har svårt att sätta ord på det. Svårigheten att svara kan även bero på skam och känsla av att vara misslyckad för att eleven inte går i skolan. Rädslan kan även

METODER FÖR ATT INHÄMTA INFORMATION FRÅN ELEV

- ★ Samtal – face-to-face, via nätet, chat etc
- ★ Andra elevers berättelser – vinjetter
- ★ Frågemallar och formulär
- ★ Rädslotermometer
- ★ Vid behov
 - Observation
 - Normerade test (*Kan användas vid behov för till exempel test av kognitiv förmåga, läs- och skrivsvårigheter men inte rutinmässigt. Beskrivs inte i vägledningen då det inte finns test som specifikt avser skolfrånvaro.*)
 - Medicinsk undersökning (*Kan användas men inte rutinmässigt. Beskrivs inte i vägledningen då det inte finns test som specifikt avser skolfrånvaro.*)

bero på att eleven inte vill berätta om orsakerna, om det innebär att skolan hittar insatser som gör att eleven förväntas börja gå i skolan igen vilket eleven inte känner sig redo för.

ANDRA ELEVERS BERÄTTELSE

Det kan vara ett stöd att visa eleven en vinjett – en film eller en text som visar en berättelse från en annan anonym elev – och låta eleven svara på vad den känner igen respektive inte känner igen i berättelsen från eleven i vinjetten.

Ett mycket bra material att använda sig av är ett radioprogram där en gymnasieelev berättar om utvecklingen av problematisk frånvaro från lågstadium till gymnasiet.¹² Det är ett skolboksexempel på olika riskfaktorer och framför allt hur konsekvenser av frånvaro blir orsak till fortsatt frånvaro.

Personal på grund- och gymnasieskolor har till exempel använt sig av skriften ”10 orsaker till avhopp” för att intervjua elever om orsaker till deras frånvaro (Ungdomsstyrelsen, 2013).

För en del elever är det en hjälp att få svara på ett formulär i stället för att svara på frågor i ett samtal. För andra elever upplevs formulär som svåra att svara på och de kan därför antingen behöva stöd när de fyller i formuläret eller bli intervjuade i stället. Det viktiga är att den som utreder inte bestämmer sig för vad som är bäst för eleven eller utifrån egen preferens, utan faktiskt frågar eleven, prövar sig fram och låter eleven vara delaktig.

Det är angeläget att ställa frågor om elevens styrkor för att eleven ska känna att utredningen inte syftar till att leta problem hos eleven. Likaså behöver frågor om elevens förmågor ställas, se till exempel kartläggningsformulär i Borg och Carlsson Kendall (2018). Det är lika viktigt att våga prata om problem och ställa raka frågor, som att prata om vad som fungerar.

FRÅGEMALLAR OCH FORMULÄR

Det händer att den mall som används vid pedagogisk utredning, behov av särskilt stöd eller mottagande i särskola även används vid utredning av närvaroproblem.

I en mall för pedagogisk kartläggning eller skolsocial utredning bör frågor ställas i relation till elevens närvaro. Frågor om elevens sömnvanor kan till exempel formuleras:

Ungefär hur många timmar sover du på vardagarna när du ska till skolan?

följt av

Påverkar ditt sömnmönster din närvaro i skolan?

Det är alltså inte meningsfullt att fråga om sömn, matvanor, familjerelationer och så vidare om man inte *samtidigt* frågar eleven om de här sakerna har betydelse för närvaron. En elev kan sova väldigt lite utan att det påverkar skolgången medan det för en annan elev leder till problem med närvaro.

Frågeformulär kan ge ett stöd för kartläggningen och bidra till att den inte blir godtycklig. Den person som administrerar och tolkar formulär bör ha kompetens att administrera och tolka resultat från formulär och ha kunskap kring det som avses mätas.

SAMTAL MED ELEVEN KRING FRÅNVARO OCH ÅTERGÅNG TILL SKOLAN

Elevers inställning till frånvaron

Elev, vårdnadshavare och skola kan ha olika bilder av ett problem. För att lyckas med insatserna är det centralt att försöka få en gemensam problembild. Ett sätt är att fråga eleven hur stor frånvaro eleven tror att den har haft den senaste terminen. Om eleven uppskattar att den har

12 <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1637&artikel=6163349>

haft cirka 25 procent frånvaro medan frånvaron i själva verket är 50 procent, kan det antyda att eleven kanske inte är så oroad över frånvaron.

Känslor och tankar inför återgång till skolan

Vid sammanhängande frånvaro är det bra att fråga eleven om tankar kring att komma tillbaka till skolan. Syftet är att kunna planera återgången till skolan så att den går så blir så hållbar som möjligt.

- ★ ”Vad tror du skulle hända om ingenting görs för att du ska komma tillbaka till skolan?”
- ★ ”Om du var tvungen att gå till skolan i morgon, vad skulle vara det svåraste för dig?”

RÄDSLOTERMOMETER

En rädslotermometer används för att få en bild av elevens känslor inför eller under en viss situation eller uppgift. Det är vanligt att barn och ungdomar tycker det är svårt att

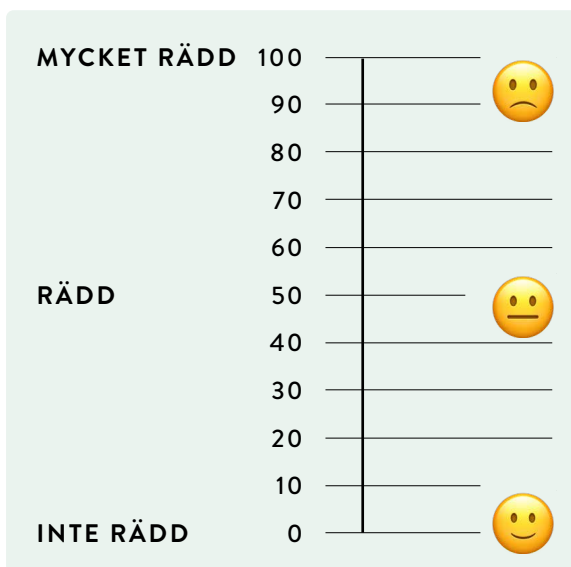
identifiera känslor och även att beskriva hur stark känslan är och då kan en rädslotermometer eller VAS vara till hjälp, se figur 3. En del elever tycker tvärtom att det är svårt att förstå en rädslotermometer och i sådana fall ska man inte trycka på utan i stället använda andra metoder.

OBSERVATION

Observationer kan användas även om det saknas standardiserad metod för vad som specifikt ska observeras vid närvaroproblematik. Utöver den mall som skolan eventuellt har för observation för stöd vid andra problem än frånvaro, anges i litteraturen att följande kan vara relevant att observera:

- ★ När eleven kommer till skolan
- ★ Matsalssituation
- ★ Icke-undervisningstid – uppehållsrum, skolgård, och så vidare
- ★ Interaktion mellan elev och vårdnadshavare, till exempel vid lämning på skolan

Figur 3. Exempel på rädslotermometer (från ”Fear Thermometer”, Heyne & Rollings, 2002)

ELEVER I GYMNASIESKOLAN

Beteendemässigt	Skolarbete	Kognitivt	Psykologiskt	Socio-emotionellt
Är eleven närvarande på lektioner?	Slutför eleven skoluppgifter?	Hur tar sig eleven an sitt lärande?	Hur värderar eleven skola och utbildning?	Känner eleven tillhörighet i skolan, har hen kompisar?
Kommer eleven i tid?	Gör eleven läxor?	Hur ser elevens inlärningsstrategier och problemlösningsförmåga ut?	Känns det meningsfullt och relevant för eleven att vara i skolan?	Upplever eleven att hen ingår i ett socialt sammanhang?
Deltar eleven aktivt på lektioner?	Hur ser skolresultaten ut med betyg, provresultat?	Hur uppfattar eleven kopplingen mellan studierna och sina framtida mål?		

Den praktiska vägledningen kan användas både för elever inom grundskola och inom gymnasium. Utöver det som nämnts ovan, kan det vara relevant att använda material som har prövats i arbete med att motverka studieavbrott.

En viktig faktor att utreda är skolanknytning. Följande frågor kan användas för att bedöma elevens anknytning (hämtat och modifierat från rapporten ”Motverka studieavbrott” från 2018).

INFORMATION FRÅN VÅRDADSHAVARE

I skollagen står att utredning ska ske i samråd med vårdnadshavare. Det finns ingen närmare angivelse för *hur* det ska ske. Det viktiga är just att vårdnadshavare får ge sin bild av orsakerna till frånvaron, för att skolan ska få en bild av helheten. Det är inte ovanligt att barn och vuxna ger olika bilder av ett problem och att de har olika upplevelser. Det är inte givet att vårdnadshavare har fått veta från barnet vad frånvaron hänger ihop med. Likaså är det viktigt för relationen mellan vårdnadshavare och skola, att vårdnadshavare känner att de har givits möjlighet till delaktighet.

Om det finns två vårdnadshavare bör båda intervjuas eftersom de kan ha olika bild av problemet och även ha olika information att ge. Om de har olika bild och det inte har fått komma fram i utredningen kan det påverka relationerna med skolan negativt och försvåra genomförandet av insatser för att minska närvaroproblemen.

Information från andra i barnets närhet såsom syskon, styvföräldrar eller släktingar kan vara värdefulla att hämta information ifrån om samtycke ges till detta.

VÅRDADSHAVARNAS BILD AV NÄRVAROPROBLEMEN

Informationsinhämtningen handlar främst om att upptäcka vad som försvårar respektive underlättar närvaro enligt vårdnadshavarna. Frågor ska ställas om eleven – om hur det

METODER FÖR ATT INHÄMTA INFORMATION FRÅN VÅRDADSHAVARE

- ★ Samtal
- ★ Formulär
- ★ Dagbok

fungerar i familjen, med kompisar, kanske släkt – men också om hur vårdnadshavare förhåller sig till elevens skolgång. Ofta påverkas familjen av skolfrånvaron och genom att även fråga om detta kan relationen stärkas mellan hem och skola. Likaså kan man upptäcka vad som kan vara motiverande för föräldrarna med att eleven kommer i skolgång igen. I informationen från vårdnadshavare är det även viktigt att ta reda på vilka stödjande relationer de har och vad som finns i form av stöd hos andra verksamheter (se nätverkskarta sid 125 i Borg & Carlsson Kendall, 2018).

Ett sätt att få information kan vara att låta vårdnadshavarna föra dagbok över barnets beteende på morgnar och kvällar för att identifiera vad barnet känner, tänker och gör relaterat till att gå till skolan (Kearney & Albano, 2000).

Ett annat sätt är att ställa frågor till vårdnadshavare, exempelvis (hämtade från Heyne & Rollings, 2002):

- ★ Hur hjälper föräldern sitt barn att komma till skolan och gå på lektioner?
- ★ Hur skulle barnet klara att vara i skolan på full tid (100% närvaro)?
- ★ Hur ser föräldern på vem som har ansvar för barnets närvaro?
- ★ Hur känner föräldern inför att vara skild från barnet under skoldagen?

ANALYS OCH BEDÖMNING

När kartläggningen har gjorts, ska materialet sammanställas och analyseras för att ge vägledning till vilka insatser som behövs för att öka närvaron. Det handlar om att förstå vad som hindrar respektive stödjer närvaro för att vägleda insatser (Kearney, 2003). Det här momentet i utredningen är mycket viktigt. Den fråga som behöver ställas är: **Förstår vi frånvaron bättre nu?**

Om personalen vid sammanställningen av utredningsmaterialet inte förstår frånvaron bättre kan utredningen behöva kompletteras och utvidgas. Nedan anges hur sammanställningen kan göras för att underlätta att upptäcka om utredningen har uppnått sitt mål att vägleda insatser.

Analysen eller bedömningen är ett viktigt moment som handlar om att sätta samman den information som har framkommit i kartläggningen till en bedömning av hur närvaroproblemen kan förklaras. Det räcker alltså inte att göra en kartläggning där olika uppgifter radas upp utan det handlar om att sätta samman uppgifterna till en hypotes om vad som påverkar närvaron positivt respektive negativt. Det räcker inte heller att konstatera till exempel att eleven har diagnosen autism. Att en elev har svårigheter inom autismspektrumstörning är inte i sig en förklaring till problematisk frånvaro. En diagnos kan ge en generell vägledning kring elevens behov av stöd, men styrkor och svårigheter skiljer sig från elev till elev. En elev med autism vars bästa kompis byter skola kan få svårt att skaffa nya vänner. Fram till att bästa kompiserna flyttade kanske svårigheterna utifrån

autism inte hade betydelse för elevens närvaro.

Det finns inte en rekommenderad mall eller form för analysdelen i en utredning. Det handlar om att sätta samman informationen för att upptäcka ett mönster. Ett förslag är att strukturera analysen utifrån vad som stödjer respektive utmanar närvaro, exempelvis genom att identifiera vad som drar till skolan respektive skjuter ifrån skolan och vad som gör att eleven går till skolan respektive stannar hemma. En bra sådan modell används av Karlstads kommun.¹³ Ett annat sätt kan vara strukturera utifrån risk- och skyddsfaktorer som rör elev, skola, familj och andra sociala faktorer.

Analysen kan vägleda insatserna genom bedömning av om frånvaron kan förstås som skolvägran, skolk eller föräldrastödd frånvaro (dock utan att använda orden ”skolvägran” och ”skolk”). Ett instrument som kan användas för att kategorisera frånvaron, är SNACK (Heyne, m.fl., 2019). Insatserna skiljer sig åt beroende på vilken typ av frånvaro det handlar om. Vid föräldrastödd frånvaro kan man hjälpa familjen med socialt stöd, eller underlätta för eleven att komma till skolan trots svårigheterna hemma. Vid skolk kan det behövas insatser som riktar sig till en grupp av elever som hänger i korridoren, och vid skolvägran stöd till vårdnadshavare i att hantera egen och barnets oro.

13 Se: <http://skola.karlstad.se/skolnarvaro/wp-content/uploads/sites/1126/2019/08/Skoln%C3%A4rvaromodellen-offentlig.pdf>

KOMPETENS OCH ORGANISATION

För att göra en analys som ger vägledning i det fortsatta arbetet behöver elevhälsoteamet arbeta strukturerat med analysen och att ta hjälp av varandra. Det är lätt att hoppa över analysen och gå direkt på en förklaring som man har bestämt sig för redan innan utredningen, till exempel att eleven har neuropsykiatrisk funktionsnedsättning eller att orsakerna ligger utanför skolan. Därför blir teamet viktigt för att påminna varandra om att göra en systematisk och bred analys där man säkerställer att man inte har bestämt sig för en förklaring i förväg utan vägt in alla riskområden – skola, elev, familj och andra sociala faktorer. Skolpersonalens *syn* på orsakerna kan ha betydelse för vilket stöd eleven får (Elliott, 2019).

För att ge personalen trygghet i att göra analyser kan det vara bra att elevhälsan utbildar elevhälsoteamet men även annan personal, i att göra analys, att teamet hjälps åt med att göra analysen och att tillfälle ges till träning tills man känner sig trygg i uppgiften.

ÅTERGIVNING OCH PLANERING AV INSATSER

När materialet har samlats in och analyserats det dags att återge resultatet till elev och vårdnadshavare. Att kommunicera resultaten – analysen och slutsatserna – med elev och vårdnadshavare är en central del i utredningen som handlar om att bygga relation med elev och vårdnadshavare vilket behövs för de fortsatta insatserna (Heyne & Rollings, 2002). Därför är det viktigt att tänka på hur den görs. En väl utförd återgivning är väl investerad tid.

Syfte med återgivningen är att skapa en gemensam bild och förståelse av frånvaron för att underlätta att skolan, elev och vårdnadshavare tillsammans arbetar för ökad närvaro och en förbättrad skolsituation för eleven. Därför är det angeläget att elev och vårdnadshavare får möjlighet att ställa frågor och att ge synpunkter. De som har gjort utredningen kan ha missförstått någon uppgift som behöver rättas till. Det är viktigt att säkerställa att elev och vårdnadshavare förstår skolans bedömning för att kunna medverka på ett konstruktivt sätt i de insatser som följer av bedömningen.

Skolan ska säkerställa att båda vårdnadshavarna får del av utredningen och inte bara den ena om eleven har två vårdnadshavare. För att måna om relationen till eleven bör man ta reda på om eleven vill få del av utredningen före vårdnadshavarna.

Tänk på: att så få vuxna som möjligt från skolan deltar vid återgivningen, helst bara en representant.

Återgivning av en utredning kan jämföras med att få tillbaka resultaten från en undersökning av en allvarlig sjukdom. Det är en känslig situation där man som vuxen enbart vill ha

med den person som kan ge svar och inga andra personer. Det är ännu viktigare för barn och ungdomar att inte känna sig utsatta i en situation där de kan känna sig nervösa för att få höra saker som gör dem ledsna eller arga eller att de inte ska förstå vad som sägs.

Återgivningen kan innehålla en beskrivning av hur skolan har gjort utredningen (till exempel vilka metoder som har använts) och en hypotes om hur man tror att närvaroproblemen kan förklaras. Vårdnadshavare och elev får sedan ge sin reaktion på skolans analys och bedömning.

För att underlätta för elev och vårdnadshavare att ta till sig återgivningen, kan det göras visuellt som exempelvis med grafer och diagram som illustrerar vad elev, vårdnadshavare och skolpersonal har svarat under kartläggningen (för exempel, se Borg & Carlsson Kendall, 2018, sid 121). Den visuella återgivningen kan illustrera att barn och vuxna kan ha svarat olika och ha olika bilder av problemet. Det är synnerligen viktig information att ha med sig inför planeringen av insatser. Likaså kan en visuell illustration vara till hjälp när man senare följer upp och utvärderar insatserna. Utvecklingen av närvaro, trivsel, aktivt skolarbete och så vidare, blir tydlig när det går att jämföra siffror över tid.

Det kan vara värdefullt att ge tillbaka utredningen skriftligt även om det inte finns ett formellt krav på det. Det är lätt som både barn och vuxen att glömma, missa eller missförstå vad som sägs och det kan underlätta samarbetet att lämna ut en skriftlig sammanfattning av utredningen. En skriftlig sammanfattning kan

med fördel vara i form av en kort punktlista.

Enligt Skolverkets allmänna råd för att främja närvaro (SKOLFS 2012:34) ska arbetet med utredning och åtgärder dokumenteras för att det lätt ska gå att följa vilka insatser som har gjorts. Skolverket skriver ”Arbetet med

en elevs frånvaro kan pågå under lång tid och bestå av omfattande utredningsmaterial. Det är därför angeläget med tydliga rutiner för hur arbetets alla delar dokumenteras. Dokumentationen innebär också ett stöd under arbetets gång och skapar kontinuitet.”

NÄRVAROPLAN

Utifrån den analys och bedömning som utredningen resulterat i, bör skolan tillsammans med elev och vårdnadshavare göra en plan för vilka insatser som ska prövas. Man kan kalla det för en närvaroplan. I planen skrivs ner vilka insatser som planeras och hur de hänger ihop med identifierad orsak till frånvaron.

Till skillnad mot vid utredning av behov av särskilt stöd (3 kap. 7§), behöver inte ett åtgärdsprogram upprättas vid utredning av upprepad eller längre frånvaro.

En fördel med en närvaroplan är att en nedskriven plan underlättar utvärdering av insatserna. En annan är att elev och vårdnadshavare lättare blir aktiva i insatserna. Om de tydligt äger planen tillsammans med skolan och om insatserna är formulerade på ett tydligt sätt så att elev och vårdnadshavare förstår vad insatserna innebär, är det lättare för dem att göra vad som krävs av dem. Eventuella missförstånd om insatserna kan upptäckas tidigt.

I boken *Utanförskap i skolan* finns exempel på hur det kan se ut i form av dokumentet ”Åtgärdsförslag” (Borg & Carlsson Kendall, 2018).

Att utreda är att pröva hypoteser, vilket med fördel kan göras tillsammans med elev och vårdnadshavare (King m.fl. 2001). En hypotes kan senare visa sig inte stämma. När insatserna följs upp kan det visa sig att det fanns orsaker och skyddsfaktorer som inte blivit kända under utredningen. Planen för insatserna kan efter utredningen fortlöpande revideras utifrån vad som kommer fram i uppföljningen.

UPPFÖLJNING OCH UTVÄRDERING – EN DEL I ATT UTREDA

Efter återgivningen och när insatserna utifrån utredningen har inletts, behöver det ske en tät och regelbunden uppföljning och utvärdering.

Vid utvärderingen är det angeläget att inte bara utvärdera i termer av ökad närvaro, eftersom det kan orsaka ökad stress. Utöver ökad närvaro kan andra mått användas, såsom:

- ★ fysiskt och psykiskt mående
- ★ motivation till skolgång
- ★ trivsel
- ★ hur familjen fungerar – vårdnadshavare mindre pressad och kan börja arbeta, syskonen börjar återgå till skolgång, vårdnadshavare känner sig gladare
- ★ elevkompetens eller elevidentitet, det vill säga beteenden som innebär att eleven är närmare en skolgång som till exempel att göra skolarbete hemma.

En del av de frågor som har använts i utredningen kan även användas för att följa upp närvaron, exempelvis trivsel i skolan, oro inför skolgång och skolanknytning.

Det är vanligt att frånvaroproblem kommer tillbaka och därför ska uppföljning av närvaro fortsätta från de första tecknen på problematisk frånvaro, under utredningen och efter avslutad utredning. Det är viktigt inte minst för att eleven ska känna att skolpersonalen verkligen ser att eleven är i skolan för att känna att närvaron och elevens ansträngningar uppmärksammas. Följande intervall för uppföljning rekommenderas (Kearney & Albano, 2007):

Grön nivå: Uppföljning av närvaro ungefär två gånger i månaden

Gul nivå: Uppföljning av elevens närvaro varje vecka

Röd nivå: Daglig mätning av elevens närvaro

REFLEKTION OCH HANDLING

Följande frågor är tänkta att användas som stöd i det lokala utredningsarbetet. Diskussionsstödet kan användas av såväl de som arbetar i skolan med elevhälsa som de som arbetar i exempelvis socialtjänsten eller andra aktörer som samverkar med skolan för att främja skolnärvaro och stärka ungas psykiska hälsa och välbefinnande. Det finns olika sätt att föra strukturerade samtal. Det viktiga är att använda en samtalsstruktur som tillåter alla att komma till tals, att dokumentera det man kommer fram till och följa upp det som bestämts. Förutom diskussionsstödet återfinns därför även ett exempel på en samtalsmall som bygger på så kallad kollegahandledning (Lauvås m.fl. 1997).

KARTLÄGGNING

Hur har ni organiserat ert arbete med att utreda problematisk frånvaro?

- ★ När utreder ni?
- ★ Vilka utreder?
- ★ Har ni utvärderat er modell för att utreda frånvaro?

Se över det utredningsmaterial ni använder. Behöver ni lägga till eller ta bort metoder eller frågor?

ANALYS

Ta fram ett stödmaterial som skolpersonal kan använda när de ska göra analys av utredningsmaterial. Hur skulle ni vilja utforma det?

ÅTERGIVNING

Att lämna tillbaka resultaten från utredningen till elev och vårdnadshavare – vad kan skolpersonal uppleva är svårt i detta, och vad kan ni tänka på för att återgivningen ska bli så meningsfull och bra som möjligt?

UTREDNINGSPROCESSEN

Läs vinjetten i bilaga 1 (grundskolan) respektive bilaga 2 (gymnasium) och diskutera eventuella andra sätt att lägga upp utredningen.

- ★ Vem/vilka ska göra utredningen?
- ★ Vilka metoder vill ni använda?
- ★ Vilka utmaningar kan ni stöta på?

Planera en hypotetisk fortbildning för berörd personal i att utreda frånvaro. Hur skulle ni lägga upp fortbildningen?

MALL FÖR STRUKTURERAT SAMTAL

REDOVISNING

Diskussionen sammanfattas i fem punkter och delges till gruppen efteråt.

FORMER FÖR SAMTALET

Det är viktigt att rollerna i samtalet är tydliga. De kan fördelas på olika sätt, till exempel så här: *Samtalsledare* blir den som fyller år närmast 1 april. *Tidtagare*, den som fyller år närmast 1 maj. *Sekreterare*, den som fyller år närmast 1 juni.

Samtalet börjar och avslutas med en så kallad *runda*. En runda innebär att ordet går runt bordet, och alla får möjlighet att få tala utan att bli avbruten. Det är samtalsledarens ansvar att vid behov lägga in rundor, till exempel mitt i diskussionen när något intressant har berättats.

1. Starta med en kort presentationsrunda.
2. Under två minuter skriv ner era tankar efter att ha läst rapporten.
3. Samtalsledaren startar samtalet genom att först ge ordet till en av deltagare som under två minuter får dela med sig av sina tankar. Därefter leder samtalsledaren en runda där alla får ställa frågor till den som har ordet. Därefter går ordet vidare till nästa deltagare och proceduren upprepa så att alla tillslut har fått tala två minuter och fått frågor ställda till sig.
4. Därefter väljer ni ur det som sagts, vad ni vill fortsätta diskutera.
5. Fri diskussion som leds av samtalsledaren.
6. Tidtagaren avbryter diskussionen i lagom tid inför diskussionspasset slut.
7. Sekreterarna läser upp en sammanfattning av som sagts i fem punkter.
8. En avslutande runda, två minuter var, där synpunkter på sammanfattningen framförs.
9. Sekreteraren justerar sammanfattningen och skickar den till gruppens deltagare.

BILAGOR

BILAGA 1: VINJETT GRUNDSKOLA

Lise är tolv år. I årskurs sju började Lise i ny skola. Vid terminsstarten fick hon akuta problem med hyperventilering, ångest, ledsenhet, magont och huvudvärk. Hon gick fortfarande till skolan och på lektioner. I september började Lise klaga över huvudvärk när hon skulle iväg till skolan. Ganska snabbt utvecklades detta till mer och mer frånvaro och i mitten av september kom hon bara iväg några enstaka gånger. Skolpersonalen är nu också orolig. De kände från början inte till Lise och reagerade inte på att hon gick hem för huvudvärk.

Rektor beslutar att inleda en utredning utifrån en både akut och omfattande frånvaro. I det här fallet har mentor inte gjort en kort kartläggning då Lise är ny för lärarna och att utvecklingen mot omfattande frånvaro har gått så snabbt. I stället bestäms att skolkuratorn träffar Lise och föräldrarna för att göra kartläggningen.

Lise berättar att hon känner sig mycket orolig inför att vara i skolan och att hon saknar sina gamla kompisar och klasskamrater. Hon har börjat i en skola med specialinriktning mot dans. Lise oroar sig för att inte hitta i skolan, att prata med och lära känna de nya klasskamraterna, att komma för sent, att inte göra bra ifrån sig på danslektionerna. Hon tror i nuläget att hon aldrig kommer att kunna gå tillbaka till skolan. Hon vill men det känns alldeles för svårt.

Föräldrarna vet inte om de ska föreslå att hon ska gå på en annan skola. Men de vet att det är Lises dröm att få gå på den här dansskolan.

Föräldrarna berättar att Lise har ett syskon med handikapp som tar mycket tid.

Hemma har det blivit mycket konflikter runt att Lise inte går till skolan. Lises mamma tycker att Lise ska gå fastän hon har ont i huvudet. Lises pappa känner sig osäker på vad som är rätt. Det har varit en del bråk hemma både mellan föräldrarna, och mellan Lise och framför allt mamman.

Skolkuratorn ser till att Lise får träffa skolläkaren för att ta hennes oro över huvudvärken på allvar.

Lise får skriva ner vad hon är orolig för och hur mycket hon oroar sig för det. Skolkuratorn introducerar rädslostermometern för Lise att använda för att göra uppgiften.

Skolkuratorn tar reda på styrkor hos Lise och vad som skulle kunna stödja henne att gå till skolan och vad som drar till skolan.

BILAGA 2: VINJETT GYMNASIESKOLA

Mohammad går första året på språkintrödnation. I slutet av höstterminen har han 35 procent frånvaro, både giltig och ogiltig. Mentor har vid fler tillfällen pratat med Mohammad och skolan har lämnat ut varning både för indraget studiebidrag och för att inte nå måluppfyllelse.

Det är svårt att få kontakt med hans vårdnadshavare. De är skilda. Skolan vet väldigt lite om familjeförhållandena. De har inte heller fått någon överlämning från grundskolan.

Mentor börjar med att diskutera med sitt arbetslag vad de har noterat av Mohammeds

beteende och de undersöker frånvaromönstret. De tar sedan upp ärendet med elevhälsan och rektor beslutar om att inleda en utredning.

Mohammad har inte någon bra relation till sin mentor. Lärarna och elevhälsans personal diskuterar därför vem som ska ta kontakten med honom och motivera honom till att delta aktivt i utredningen, samt vem som ska ta kontakt med vårdnadshavarna och med avlämnande skola. Skolpersonalen är ovan vid att göra den här typen av utredning. De är oroliga för eleven och vill göra rätt och hoppas att de ska kunna hjälpa honom att klara studierna.

TIPS PÅ FÖRDJUPNING

TILLGÄNGLIGT PÅ NÄTET

PLATS	INNEHÅLL
http://skola.karlstad.se/skolnarvaro/2018/11/01/overgripande-kartlaggningar/	Sammanställning över material att använda för utredning. Bland annat en lista över kartläggningsmaterial som används för att undersöka lärmiljö och elevens behov av anpassningar.
https://goteborgsregionen.se/download/18.100d62716bba9f1c5574629/1562323917007/Skolanknytning.pdf	Om att stärka elevers skolanknytning som en skyddsfaktor.
https://www.goteborgsregionen.se/download/18.3cdb87c8163b3d65db3a570/1527756926382/Motverka%20studieavbrott.pdf	Rapport från projektet Plug In, om faktorer som innebär risk för frånvaro, bristande skolanknytning och avbrutna studier och skyddande faktorer.
https://metodstod.se/metoder/skolnarvaro/	Stöd för att upptäcka tidiga tecken på närvaroproblem (under fliken "Förebyggande")
https://www.spsm.se/date-larmaterial	SPSM, lärmaterial från förskola till gymnasium om att skapa en tillgänglig lärmiljö tillsammans med elever

Socialstyrelsens kunskapsstöd för att upptäcka tidiga tecken på problem som kan leda till frånvaro

https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2010-3-8.pdf	Barn med autism
https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2010-3-9.pdf	Blyga och ängsliga barn
https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2010-3-6.pdf	Barn med ADHD och andra beteendeproblem
https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2010-3-7.pdf	Ledsna barn
https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2010-3-10.pdf	Barn som utsätts för fysiska övergrepp

TRYCKT MATERIAL

REFERENS	INNEHÅLL
<i>School refusal</i> av Heyne, D.H. & Rollings, S. (2002).	Boken tar upp både utredning och behandling. Den innehåller dels förhållningsätt och moment i utredning men även specifika frågor att ställa till elev och vårdnadshavare.
<i>Hemmasittare och vägen tillbaka. Insatser vid långvarig frånvaro</i> av Friberg, P., Karlberg, M., Sundberg Lax, I. & Palmér, R. (2015).	Boken innehåller flera instrument att använda vid utredning.
<i>Managing school absenteeism at multiple tiers. An evidence-based and practical guide for professionals</i> av Kearney, C.A. (2016).	Boken tar upp både utredning och åtgärder. Innehåller bland annat frågor om skolklimat.
<i>Skolfrånvaro: KBT-baserat kartläggnings- och åtgärdsarbete</i> av Konstenius, V. & Schillaci, M. (2011).	Boken ger handfasta råd och verktyg för att systematiskt kartlägga, åtgärda och förebygga skolfrånvarosituationer.
<i>Pedagogisk snabbguide – praktisk handbok för lärare och skolledare</i> utgiven av Grundskoletidningen nr 1 och nr 2 (2019).	Nr 1 om att åtgärda och förebygga problematisk skolfrånvaro och Nr 2 om studiero
<i>Främja närvaro: Att förebygga frånvaro i skolan</i> av Gren Landell, M. (2018).	Boken beskriver hur rektorer och elevhälsan kan arbeta systematiskt med att stärka närvaro och därmed förbättra skolresultaten

REFERENSER

Referenser som ingått i forskningsöversikten är nedan markerade med *. Referenser utan * ingår vägledningen (rapportens del 2).

Backlund, Å. & Gren Landell, M. (2017).

I Åsa Backlund, Sara Högdin & Ylva Spånberger Weitz (red). *Skolsocialt arbete. Skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.*

Bernstein, G.A. & Garfunkel, B.D. (1992).

The visual analogue scale for anxiety – revised. Psychometric properties. *Journal of Anxiety Disorders*, 6, 223–239.*

Birmaher, B., Brent, D.A., Chiappetta,

L., Bridge, J., Monga, S., & Baugher, M. (1999). Psychometric properties of the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED): A replication study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38, 1230–1236.*

Borg, A. & Kendall Carlsson, G. (2018).

Utanförskap i skolan. Förebygg och åtgärda med Nytorpsmodellen. Lund: Studentlitteratur.*

Brookmeyer, K.A., Fanti, K.A. & Henrich,

G.C. (2006). Schools, parents, and youth violence: A multilevel, ecological analysis. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 35, 504–514.*

Carless, B., Melvin, G., Tonge, B.J. &

Newman, L.K. (2015). The role of parental self-efficacy in adolescent school refusal. *Journal of Family Psychology*, 29, 2, 162–170.*

Chu, B.C., Guarino, D., Mele, C., O’Connor, J.

& Coto, P. (2019). Developing an online early detection system for school attendance problems: Results from a research–community partnership. *Cognitive and Behavioral Practice*, 26, 35–45.*

D-Wester, Y. (2017). Skolsocial utredning som

grund för social bedömning. I Åsa Backlund, Sara Högdin & Ylva Spånberger Weitz (red). *Skolsocialt arbete. Skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.*

Elliott, J. G., & Place, M. (2019). Practitioner

review: School refusal: Developments in conceptualisation and treatment since 2000. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 60, 4–15.*

Fernández-Sogorb, A., Inglés, C. J., Sanmartín,

R., González, C., & Vicent, M. (2018). Validation of the Visual Analogue Scale for Anxiety-Revised and school refusal across anxiety profiles. *International Journal of Clinical Health Psychology*, 18, 264–272.*

Gallé-Tessonneau, M., & Gana, K. (2019).

Development and validation of the School Refusal Evaluation Scale for Adolescents. *Journal of Pediatric Psychology*, 44, 153–163.*

George, T., Coker, E., French, B., Strand,

P., Gotch, C., McBride, C., & McCurley, C. (2015). *Washington Assessment of the Risks and Needs of Students (WARNS) user manual*. Olympia, WA: Center for Court Research.*

Gotch, C.M. & French, B.F. (2020). A

validation trajectory for the Washington

- Assessment of risks and needs of students. *Educational Assessment*, 25, 65–82.*
- Gregory, I.R. & Purcell, A. (2014). Extended school non-attenders' views: developing best practice. *Educational Psychology in Practice*, 30, 37–50.*
- Heyne, D., King, N., Tonge, B., Rollings, S., Pritchard, M., Young, D., & Myerson, N. (1998). The Self-Efficacy Questionnaire for School Situations: Development and psychometric evaluation. *Behaviour Change*, 15, 31–40.*
- Heyne, D. & Rollings, S. (2002). *School refusal*. Oxford: Blackwell Scientific Publications Wiley-Blackwell.*
- Heyne, D., Maric, M., & Westenberg, P.M. (2007). *Self-Efficacy Questionnaire for Responding to School Attendance Problems*. Unpublished measure. Leiden, the Netherlands: Leiden University.*
- Heyne, D., Gren Landell, M., Melvin, G., & Gentle-Genitty, C. (2019). Differentiation between school attendance problems: Why and how? *Cognitive and Behavioral Practice*, 26, 8–34.*
- Hylander, I., & Guvå, G. (2017). *Elevhälsa som främjar lärande. Om professionellt samarbete i retorik och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Inglés, C. J., González-Maciá, C., García-Fernández, J. M., Vicent, M., & Martínez Monteagudo, M. C. (2015). Current status of research on school refusal. *European Journal of Education and Psychology*, 8, 37–52.*
- Ingul, J M., Havik, T. & Heyne, D. (2019). Emerging school refusal: a school-based framework for identifying early signs and risk factors. *Cognitive and Behavioral Practice*, 26, 46–62.*
- Iverson, A., French, B. F., Strand, P. S., Gotch, C. M., & McCurley, C. (2018). Understanding school truancy: risk–need latent profiles of adolescents. *Assessment*, 25(8), 978–987.*
- Kearney, C. A. (1996). The evolution and reconciliation of taxonomic strategies for school refusal behavior. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 3(4), 339–354.*
- Kearney, C.A. (2002). Identifying the function of school refusal behavior: A revision of the School Refusal Assessment Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 24, 235–245.*
- Kearney, C.A. (2003). Bridging the gap among professionals who address youths with school absenteeism: Overview and suggestions for consensus. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34, 57–65.*
- Kearney, C. A., & Albano, A. M. (2007). *When children refuse school: A cognitive behavioral therapy approach, Therapist guide* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Kearney, C.A. (2008). School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review. *Clinical Psychology Review*, 28, 451–471.*
- Kearney, C. A., & Graczyk, P. (2014). A response to intervention model to promote school attendance and decrease school absenteeism. *Child Youth Care Forum*, 43, 1–25.*
- Kearney, C. A. (2016). *Managing school absenteeism at multiple tiers: an evidence-based and practical guide for professionals*: Oxford University Press.*
- Keppens, G., & Spruyt, B. (2020). The impact of interventions to prevent truancy: A review of the research literature. *Studies in Educational Evaluation*, 65, 100840

- Kim, H. & Barthelemy, J. J. (2010). A Tool for Assessing Truancy Risk Among School Children: Predictive and Construct Validity of the Risk Indicator Survey. *Journal of Social Service Research*, 37, 1, 50-60.*
- Knollman, M., Reissner, V., & Hebebrand, J. (2019). Towards a comprehensive assessment of school absenteeism. Development and initial validation of the Inventory of School Attendance Problems. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 28, 399-414.*
- Lyon, A.R. & Cotler, S. (2007). Toward reduced bias and increased utility in the assessment of school refusal behavior: the case for diverse samples and evaluations of context. *Psychology in the Schools*, 44, 551-565.*
- Maric, M., Heyne, D. A., de Heus, P., van Widenfelt, B. M., & Westenberg, P. M. (2012). The role of cognition in school refusal: An investigation of automatic thoughts and cognitive errors. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 40, 255-269.*
- Place, M., Hulsmeier, J., Davis, S., & Taylor, E. (2002). The coping mechanisms of children with school refusal. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 2.*
- SFS 2010:800 Skollag.
- SKOLFVS 2012:34 Skolverkets allmänna råd. Arbetet med att främja närvaro och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan.
- Skolinspektionen (2011). *Mottagande i särskola under lupp. Granskning av handläggning, utredning och information i 58 kommuner.**
- Skolinspektionen (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor.**
- Skolverket (2008). *Rätten till utbildning. Om elever som inte går i skolan*, rapport 309:2008.*
- Skolverket (2010). *Skolfrånvaro och vägen tillbaka. Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans och förvaltningens perspektiv* (Skolverkets rapport 341:2010).*
- SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*. Stockholm: Wolters Kluwer.*
- Strömbeck, J., Heyne, D., Bergström, M., Alanko, K. & Ulriksen, R. (2019). *Assessing the outcome of treatment for school refusal. Are we measuring up? Presentation at the first inaugural INSA-conference*, Oslo Holmenkollen.*
- Sveriges Kommuner och Landsting (2013). *Vänd frånvaro till närvaro. Guide för systematiskt skolnärvaroarbete i kommuner*.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2016). *Plug In. Sveriges största samverkansprojekt för att förhindra studieavbrott*.
- Ungdomsstyrelsen (2013). *10 orsaker till avhopp: 379 unga berättar om avhopp från gymnasiet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen, 2013.
- Uppdrag psykisk hälsa och Ifous (2019). *Ifous fokuserar skolnärvaro. En forskningsöversikt om att främja alla barn och ungas närvaro i skolan*. Ifous rapport 2019:3

I många kommuner i Stockholms län pågår satsningar för att främja skolnärvaro och förebygga skolfrånvaro. För att stödja och förstärka dessa genomför Uppdrag psykisk hälsa Stockholms län en rad aktiviteter. Denna skrift, som dels ger en översikt av forskning om att utreda skolnärvaroproblem och dels en praktisk vägledning, har tagits fram av Ifous på uppdrag av Uppdrag psykisk hälsa Stockholms län. Den riktar sig till alla som arbetar med frågor som berör ungas skolnärvaro och psykiska hälsa.

Uppdrag psykisk hälsa Stockholm län är en gemensam satsning mellan Storsthlm (länets 26 kommuner) och Region Stockholm. Syftet är att utveckla och sprida kunskap, metoder och verktyg för att förbättra den psykiska hälsan i Stockholms län.

Ifous – Innovation, Forskning och Utveckling i Skola och förskola är ett fristående forskningsinstitut som verkar för att skapa nytta för svensk skola och förskola genom att stödja praktisknära forskning och konkret utvecklingsarbete där lärare och skolledare tar aktiv del i kunskapsbyggandet. Särskilt fokus läggs på utvecklingsområden som har stor betydelse för lärandet. Ifous vänder sig främst till skolhuvudmän samt organisationer med ett tydligt skolfokus, och drivs non-profit.

Ifous fokuserar är en analysfunktion som levererar konkret, saklig och användbar information om kunskapsläget inom ett avgränsat område med relevans för skolhuvudmännens ledning och utveckling av verksamheten. Syftet är att stimulera till samtal och handling och ge underlag för välgrundade beslut. Arbetet genomförs som en fördjupad omvärldsbevakning där tillgänglig kunskap i form av exempelvis statistik, forsknings- och granskningsresultat inom området sammanställs i en kort rapport.

ifous

i samarbete med

UPPDRAG PSYKISK HÄLSA

Stockholms län